

64/1991. (XII. 17.) AB határozat¹

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Az Alkotmánybíróság jogszabály alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára, valamint mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetésére irányuló indítványok alapján - dr. Ádám Antal, dr. Herczegh Géza, dr. Kilényi Géza, dr. Lábady Tamás és dr. Zlinszky János alkotmánybíró párhuzamos véleményével - meghozta a következő

határozatot.

Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a terhesség megszakítására vonatkozó szabályok rendeletben való meghatározása alkotmányellenes. Ezért az Alkotmánybíróság az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény 29. § (4) bekezdésének első mondatát, amely szerint „A terhesség megszakításának csak jogszabályban meghatározott esetekben és rendelkezések szerint van helye”, valamint ugyanazon törvény 87. § (2) bekezdését, továbbá a terhességmegszakításról szóló 76/1988. (XI. 3.) MT rendeletet és az annak végrehajtására kiadott 15/1988. (XII. 15.) SZEM rendeletet alkotmányellenesnek mondja ki, és 1992. december 31-i hatállyal megsemmisíti.

A mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítására irányuló indítványokat az Alkotmánybíróság elutasítja.

Az Alkotmánybíróság ezt a határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi.

INDOKOLÁS

A)

Az Alkotmánybírósághoz több indítvány érkezett a terhességmegszakításról (abortuszról) szóló jogszabályok: az 1972. évi II. törvény 29. § (4) bekezdése, a 76/1988. (XI. 3.) MT rendelet, valamint a 15/1988. (XII. 15.) SZEM rendelet alkotmányellenességének, továbbá nemzetközi szerződésbe ütközésének megállapítására és megszüntetésére, illetve mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítására és megszüntetésére. Az indítványokat az Alkotmánybíróság egyesítette és együttesen bírálta el.

Az indítványokban megfogalmazott alkotmányossági kifogások és érvek lényege a következőkben összegezhető.

1. A terhességmegszakításról szóló minisztertanácsi és miniszteri rendeletek ellentétben állnak a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 2. § *c)*, valamint 5. § *f)* és *j)* pontjaival, mert nem törvényi szinten mondanak ki az állampolgárok alapvető jogaira és kötelességeire vonatkozó rendelkezéseket. Ez egyben sérti az Alkotmány 8. § (2) bekezdését, amelynek értelmében az alapvető jogokra vonatkozó szabályokat törvénynek kell megállapítania, valamint az Alkotmány 35. § (2) bekezdését, illetve 37. § (3) bekezdését, melyek tiltják, hogy a Kormány, illetve annak tagjai törvénnyel ellentétben álló rendeletet bocsássanak ki.

2. Az indítványozók egyik csoportja a terhességmegszakítást szabályozó rendelkezéseket azért kifogásolta, mert álláspontja szerint azok alkotmányellenesen engedik meg, illetve alkotmányellenesen tág körben engedik meg a terhesség megszakítását.

a) Az indítványok azt a nézetet képviselik, hogy a sérelmezett jogszabályok ellentétesek az Alkotmány 54. § (1) bekezdésével, amely szerint minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit sem lehet önkényesen megfosztani. Az indítványozók álláspontja az, hogy az emberélet a fogamzással kezdődik, és a magzatra mint teljes értékű emberi lényre is vonatkozik az alapjogok lényeges

¹Alkotmánybírósági ügyszám: 33/B/1990/22. Az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. E rendelkezés nem érinti az ezen határozatok által kifejtett joghatásokat. Lásd: Alaptörvény 5.

tartalma korlátozásának az Alkotmány 8. § (2) bekezdésébe foglalt tilalma.

b) Hasonló okokból alkalmazandónak tartják a magzatra az Alkotmány 66. § (2), illetve 67. § (1) bekezdésének a gyermekek védelmére, valamint a 70/D. § (1) bekezdésének a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogra vonatkozó előírásait is; ezekkel pedig a kifogásolt jogszabályok ellentétesek.

c) A magzattal szembeni alkotmányellenes megkülönböztetésnek tartják, hogy élete nem részesül más életekkel azonos védelemben [Alkotmány 70/A. § (1) bekezdés].

d) Az abortusz megengedettsége e felfogások szerint ellentétes az Alkotmánynak az emberi jogképességet biztosító 56. §-ával is.

e) Alkotmányellenesnek tartják az indítványozók a támadott jogszabályokat azért is, mert azok - bár az Alkotmány 35. § (2) bekezdése szerint a Kormány rendelete nem lehet ellentétes törvénnyel - több törvényi szintű büntetőjogi, polgári jogi és családjogi rendelkezést sértenek.

f) A terhességmegszakításra vonatkozó szabályok nem biztosítják az orvos és más egészségügyi alkalmazottak részére a beavatkozás megtagadásának lehetőségét, ezért sértik az Alkotmány 60. §-ában biztosított lelkiismereti szabadságot.

3. Az indítványozók másik csoportja szerint a terhesség megszakításáról való döntés a nők lelkiismereti ügye, az ebbe a döntésbe beavatkozó jogszabályok alkotmányellenesek.

a) Ezen indítványok úgy érvelnek, hogy a terhesség megszakításáról való döntés joga a nő emberi méltóságához való alapvető jogából [Alkotmány 54. § (1) bekezdés] fakad, ezért annak kormányrendeletben, illetve miniszteri rendeletben történő korlátozása ellentétes az Alkotmány 8. § (2) bekezdésével.

b) Az indítványozók álláspontja szerint azok a jogszabályi rendelkezések, amelyek a 35 évesnél fiatalabb vagy kettőnél kevesebb gyermeket szült nők tekintetében a terhességmegszakítás engedélyezését hivatalos vizsgálathoz kötik, ellentétesek a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án, New Yorkban elfogadott, és az 1982. évi 10. tvr-rel kihirdetett egyezmény 16. § 1. e) pontjával is. Eszerint ugyanis a nőknek a férfiakéval azonos jogokat kell biztosítani többek között arra, hogy szabadon dönthessenek gyermekeik számáról és a gyermekszülések közé eső időközről. Az indítványozók a kihirdetésre tekintettel kérték az egyezmény belső jogként való megítélését, de egyben kérték a kifogásolt jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközésének hivatalból történő megállapítását is.

c) A 35 évesnél fiatalabb, illetve kettőnél kevesebb gyermeket szült nőkre vonatkozó korlátozásokat az indítványok az Alkotmány 70/A. § (1) és (2) bekezdésében tiltott, alkotmányellenes diszkriminációnak tartják.

d) Az indítványozók kérték, hogy az Alkotmánybíróság az általuk kifogásolt jogszabályi rendelkezések hatályon kívül helyezése esetén állapítson meg mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet is, mivel ebben az esetben az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény hatályban maradó rendelkezései szerint mindenfajta terhességmegszakítás tilos lenne, amely tilalom sértené a nőknek az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében még törvénnyel sem korlátozható alkotmányos jogait.

B)

Az Alkotmánybíróság felkérésére kifejtett véleményében a népjóléti miniszter egyetértett az indítványozóknak azzal az álláspontjával, hogy a terhességmegszakítás rendeleti szintű szabályozása ellentétes a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvénnyel, és így alkotmányosértő. Álláspontja szerint a téma alapvető kérdéseit az Alkotmányban, részleteit pedig kizárólag törvényi szinten indokolt szabályozni.

C)

Az Alkotmány 8. § (2) bekezdése szerint „a Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és köteleességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg...”. A támadott jogszabályok alkotmányellenessége elbírálásához tisztázandó, hogy a terhességmegszakítás jogi szabályozása kinek, melyik alapvető jogára (alapjogára) vagy köteleességére vonatkozik.

1. Az indítványok szerint az abortusz jelenlegi szabályozása sérti a magzat élethez való jogát (Alkotmány 54. §), a jogképességhez való jogot (56. §), illetve az anya emberi méltóságához való jogát [„54. § (1) bekezdés”].

Ellentétes a terhességmegszakítás szabályozása az alapvető jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmával [8. § (2) bekezdés], a gyermek, illetve az anya jogával a védelemre [66. § (2) bekezdés, illetve 67. §], valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmával (70/A. §) és az egészséghez való joggal (70/D. §) is.

2. Az abortusz jogi szabályozása a fent felsorolt alapvető jogokkal kétségkívül összefügg. Azonban nem mindenfajta összefüggés az alapjogokkal követeli meg a törvényi szintű szabályozást. Valamely alapjog tartalmának meghatározása és lényeges garanciáinak megállapítása csakis törvényben történhet, törvény kell továbbá az alapjog közvetlen és jelentős korlátozásához is. Közvetett és távoli összefüggés esetében azonban elegendő a rendeleti szint is. Ha nem így lenne, mindent törvényben kellene szabályozni.

Ebből az következik, hogy mindig csak a konkrét szabályozásról állapítható meg, hogy - az alapjoggal való kapcsolata intenzitásától függően - törvénybe kell-e foglalni vagy sem.

3. A terhességmegszakítás szabályozása számos alapjogot érint (lásd 1. pont). Minőségileg más azonban az abortusz szabályozásának „vonatkozása” az élethez való jogra, mint az összes többi alapvető jogra. A terhességmegszakítás mindig a magzati élet fölötti rendelkezés, amely jogi minősítést kíván; az abortusz szabályozása a magzat élethez való jogára, s - mivel ennek előkérdése, hogy a magzat jogalany-e - a jogalanyisághoz való jogra kétségkívül „vonatkozik”.

Az Alkotmánybíróság a magzat jogalanyiságát a határozatban mindig a fenti összefüggésben érti, vagyis mint a magzat élethez és emberi méltósághoz való alanyi jogának feltételét. Ezért a magzat jogalanyiságáról való döntés a határozat összefüggésében arra vonatkozik, hogy a magzat a jog szerint ember-e.

A terhességmegszakítás szabályainak „vonatkozása” a jogalanyiságra és az élethez való jogra minden esetben magában foglalja annak eldöntését, hogy ezek a jogok fennállnak-e. Tekintettel arra, hogy az ember élethez való joga és jogalanyisághoz való joga korlátozhatatlan, vagyis vagy fennáll, vagy nem, az abortusz szabályozása a lehető legerősebben függ össze ezekkel az alapjogokkal.

Az összes többi számításba jövő alapjognál viszont mérlegelés kérdése, hogy az abortusz szabályozása „vonatkozik-e” rájuk olyan szorosan, hogy ahhoz törvény szükséges. Ezt a mérlegelést alapvetően befolyásolja a magzat jogi helyzetének minősítése.

a) Az anya önrendelkezési joga az abortusz melletti legerősebb, s - számos külföldi alkotmánybíróági ítélet nyomán is - immár klasszikus érv. A magzat melletti klasszikus érv viszont az, hogy az élethez való jogból származó állami kötelezettséget az élet védelmére ki lehet terjeszteni a magzatra anélkül, hogy a magzat jogalanyiságáról döntenénk.

Az élethez való jog és a méltósághoz (önrendelkezéshez) való jog összefüggése az abortusszal valóban megköveteli, hogy a terhességmegszakításról törvény rendelkezzen. Az abortusz szabályozása ugyanis ezt a két alapvető jogot minden esetben és lényegesen érinti azáltal, hogy a terhességmegszakítással kapcsolatban mind az önrendelkezési jog érve, mind pedig az emberi élet objektív védelmére való hivatkozás a magzat jogalanyiságának hallgatólagos tagadását feltételezi. Ha ugyanis a magzatnak alanyi joga van az élethez, egyrészt az anya önrendelkezési joga nem, illetőleg csak annyira jöhet szóba, mint - egy hasonló súlyú korlátozást okozó - másik emberrel kapcsolatban; másrészt az élethez való jog relatív védelme többé nem elégséges. Csakis ebben az összefüggésben teszi feltétlenül szükségessé akár az önrendelkezési jog, akár az állam életvédelmi kötelessége az abortusz törvényi szintű szabályozását.

b) Ha a magzat jogi státuszával való összefüggést figyelmen kívül hagyjuk, az anya önrendelkezési joga és az abortusz-szabályok közötti összefüggés erőssége, s ezzel a törvényi szabályozás szükségessége - legalábbis elvileg - mindig vitatható marad.

Az önrendelkezési jogról az Alkotmánybíróság 8/1990. (IV. 23.) AB határozatában megállapította, hogy az a modern alkotmányokban, illetve az alkotmánybíróágok gyakorlatában - a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog, az általános cselekvési szabadság, illetve a magánszférához való jog mellett - az általános személyiségi jog egyik aspektusának megnevezése; az általános személyiségi jog viszont az emberi méltósághoz való jog [54. § (1) bekezdés] egyik megfogalmazása. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az általános személyiségi jog „anyajog”, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható. A művi terhességmegszakításról szóló külföldi alkotmánybíróági határozatok is hasonló összefüggésben használják az anya önrendelkezési joga, magánszférához való joga, illetve

személyiségi joga fogalmát.

A terhesség olyan változásokkal jár az anya szervezetében, s -normális esetben - a gyermeknevelés olyannyira meghatározza az anya további életét, hogy az Alkotmánybíróság megítélése szerint az abortusz lehetőségének a hatályos rendeletekben szereplő szűk körű kizárása is közvetlenül és lényegesen érinti az anya önrendelkezési jogát. Ez akkor is így van, ha az önrendelkezés korlátozását csupán arra szűkítjük, hogy a magzatot az anyának akarata ellenére ki kell hordania és meg kell szülnie - hiszen a felnevelés kötelességétől megszabadulhat. A fentiek szerint az abortuszt törvényben kell szabályozni. Ugyanakkor elvileg lehetséges olyan rendkívül liberális abortuszjog is, amelynek alapján vita tárgya lehet, korlátozza-e a szabályozás annyira az önrendelkezési jogot, hogy törvényt kell hozni róla. (A szabályozás jogforrási szintjétől független az a tartalmi alkotmányossági kérdés, hogy az önrendelkezési jog korlátozásai szükségesek és arányosak-e).

Az önrendelkezési jog mint a magzati élet feletti rendelkezés alapja eleve csak akkor merülhet fel, ha feltesszük, hogy a magzat jogilag nem ember. Ha a magzat jogalany, alanyi joga van az élethez. Ebben az esetben az anya önrendelkezési joga szabály szerint nem, hanem csupán néhány rendkívüli határesetben érvényesülhet. Ekkor az önrendelkezési jogra hivatkozva éppúgy nem lehet megszakítani a terhességet, mint ahogyan nem lehet megölni a kilenc hónapig tartó másállapotnál bizonyosan nagyobb terhet jelentő nyitott gerincű csecsemőt. (Ugyanígy nem lehet az ápoló önrendelkezésére hivatkozva halálba segíteni a magatehetetlen, ápolásra szoruló öreget sem, jóllehet gondozója életét és önrendelkezési jogát esetleg sokkal súlyosabban korlátozza, mintha az anyának gyerekeről kellene gondoskodnia.)

Ha tehát meg akarjuk mondani, hogy az abortusz szabályozása miért érinti az anya önrendelkezéshez való jogát, nincs mód megkerülni azt a kérdést, hogy a magzat jogilag ember-e, van-e alanyi joga az élethez és méltósághoz. Természetesen igen közletről érinti az abortusz korlátozása az anya önrendelkezési jogát, s érintheti más alapjogait is. Ám ez a „vonatkozás” éppen azáltal nyeri el *feltétlen* alapjogi relevanciáját, hogy a magzat alapjogi státusza tekintetében állást kell foglalni.

c) Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése egyrészt „minden ember” számára garantálja az élethez való alanyi jogot, másrészt - a 8. § (1) bekezdésével összhangban - „az állam elsőrendű kötelességévé” teszi az emberi élet védelmét. Az állam kötelessége az alapvető jogok „tisztelőben tartására és védelmére” a szubjektív alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell megsértésüktől, hanem magában foglalja azt is, hogy gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről. Az emberek természetesen egyéni szabadságuk és személyes igényeik szempontjából gyakorolják alapjogaikat. Az államnak viszont arra van szüksége garanciális feladata ellátásához, hogy az egyes alanyi alapjogok biztosítása mellett az azokkal kapcsolatos értékeket és élethelyzeteket önmagukban is, azaz ne csupán az egyes egyedi igényekhez kapcsolódóan védje, s a többi alapjoggal összefüggésben kezelje. Az állam számára az alapjogok védelme csupán része az egész alkotmányos rend fenntartásának és működtetésének. Ezért az állam úgy alakítja ki az egyes alapjogok megvalósításához szükséges jogszabályi és szervezeti feltételeket, hogy mind a többi alapjoggal kapcsolatos, mind pedig egyéb alkotmányos feladataira is tekintettel legyen; az egyes jogoknak az egész rend szempontjából legkedvezőbb érvényesülését teszi lehetővé, s mindezzel az alapjogok összhangját is előmozdítja. Az alapjog jogosultja, illetve az állam különböző szempontjai és feladatai miatt az alapjog alanyi jogi, illetve objektív oldala nem feltétlenül fedi egymást. Az állam - általános és objektív szempontjaiból következően - a szubjektív alapjog által védett körön túlmenően is meghatározhatja ugyanazon alapjog objektív, intézményes védelmi körét.

Ez a helyzet például akkor, ha egy szabadságjog egyéni gyakorlása nem látszik veszélyeztetettnek, az esetek összességében azonban az alapjog által garantált szabadság vagy életviszony intézménye kerül veszélybe. Olyan kisajátítások például, amelyek önmagukban nem állnak ellentétben a tulajdonhoz való alanyi joggal, bizonyos szám fölött és rendszeresség mellett a tulajdon intézményét veszélyeztetik.

Hasonló a helyzet az élethez való joggal. Az egyes emberek alanyi joga saját életük biztosítására szolgál. Az élethez való jog objektív oldalából ugyanakkor az államnak nem csupán az a kötelessége következik, hogy az egyes emberek élethez való alanyi jogát ne sértse meg, és hogy annak védelméről jogalkotással és szervezési intézkedésekkel gondoskodjék, hanem ennél több. Ez a kötelesség nem merül ki az egyes emberek egyedi életvédelmében, hanem általában az emberi életet és létfeltételeit is védi. Ez utóbbi feladat minőségileg más, mint az élethez való egyéni alanyi jogok védelmének összeadása; „az emberi élet” általában - következőképp az

emberi élet mint érték - a védelem tárgya. Ezért az állam objektív, intézményes életvédelmi kötelessége kiterjed a keletkezőben lévő emberi életre is, csakúgy, mint a jövő generációk életfeltételeinek biztosítására. Ez a kötelezettség - ellentétben az élethez való alanyi joggal - nem abszolút. Ezért lehetséges, hogy vele szemben más jogokat mérlegeljünk. A magzati élet védelmére irányuló állami kötelezettséget így korlátozhatja például az anya egészséghez való joga, vagy önrendelkezési joga.

Az államnak az élethez való jogból folyó általános védelmi kötelessége alapján, amely a magzat védelmére felhozott legelterjedtebb érv, nem lehet *elvileg* is indokolt választ adni arra, hogy miért nem egyenlően véd a törvény minden magzatot, hogy a magzat védelme és az ellene ható jogok közötti határ miért éppen ott húzódik, ahol a törvényhozó meghúzta. Miért érdekelt például „erősebben” az állam az érettebb magzat megmaradásában, mint a három hónapnál fiatalabbéban, holott - ha megvédi - az is megérett volna. Mivel a magzat egész magzati léte során ugyanúgy potenciális emberi élet, milyen alapon lehet védelme intenzitását szakaszokra bontani; ha egyrészt kijelentik, hogy az élethez való jog a nasciturust is megilleti, milyen elvi indokkal tesznek másrészt mégis különbséget a megszületettek és a még meg nem születettek életének védelme között? Más országok alkotmánybírói ítéleteiben szokásosak a fent megkérdőjelezett indoklások; ezek mindig gyakorlati kompromisszumokat támasztanak alá, elvileg mindig vitathatóan.

Az 54. §-ból fakadó állami életvédelmi kötelezettség önmagában nem követel törvényi szintű szabályokat. Az 54. § alapján az államnak általában, személytelenül, statisztikai sokaságként „mindenki” számára kell az élet védelméről intézményesen gondoskodnia. Közlekedési szabályokat, környezetszennyezési kibocsátási határértékeket, műszaki biztonságtechnikai előírásokat nem szükséges törvényben meghatározni, jóllehet mindezek érintik az élethez való jog objektív oldalát, az abból következő állami kötelességeket. Az ilyen szabályok csak egy adott határig védenek, azon túl viszont tudatosan kockáztatnak emberi életet, s tudomásul veszik bizonyos számú emberi élet föláldozását társadalmi előnyök érdekében.

Az abortusz esetében azonban nem személytelen kockázatról, hanem előre meghatározott egyedi élet szándékos kioltásáról van szó. Ez az individualitás akkor is fennáll, ha óvatosságból pusztán „potenciális életről” beszélünk. Ezért a terhességmegszakítást csak akkor lehet az 54. §-ból folyó relatív, intézményes életvédelem hatálya alá tartozónak venni, ha a magzat individualitását jogilag nem ismerik el. Az abortusz mint tett egyediségét és szándékosságát nem lehet megszüntetni, ezért a személytelenséget kell a másik oldalon a végletekig fokozni. A terhességmegszakítás ezért csak akkor „vonatkozik” az Alkotmány 54. §-ában biztosított élethez való jognak egyedül az objektív oldalára, úgy tehát, hogy ugyanezt a jogot alanyi jogként ne kelljen szintén figyelembe venni, ha a magzat jogilag nem ember. Ha viszont a magzatnak alanyi joga van az életre és méltóságra, akkor ez a jog nem különbözhet bármely más ember élethez és méltósághoz való jogától, azaz az anya alapjogaival is ugyanúgy állítandó szembe, mint a már megszületett emberek esetében. Abból, hogy a magzat az anyatestben van (vagy azon kívül, mesterséges körülmények között), természetesen támadhatnak sajátos választási helyzetek. Az anya és a magzat jogainak versengését tehát nem feltétlenül a jogos védelem analógiájára kell elképzelnünk, vagy megoldanunk. De mindezek a sajátosságok tényállási és nem a magzat jogállására vonatkozó kérdések.

A terhességmegszakítás szabályozása és az élethez való jog közötti kapcsolat is azért követeli meg, hogy az abortuszról törvény rendelkezzen, mert e szabályozás mikéntjével szükségképpen állást kell foglalni a magzat jogi státusza tekintetében. Gyökeresen mások, s egymást kizáróak ugyanis a szabályozás lehetőségei attól függően, hogy a magzatot jogilag embernek tekintjük-e vagy sem. Az összefüggés fordítva is érvényes: adott szabályozás csakis a magzat meghatározott jogi minősítésével állhat összhangban.

d) Ha a terhességmegszakítást önmagában, pusztán élettani (orvosi) beavatkozásnak tekintjük, nincs szükségképpen közvetlen és lényeges összefüggése sem az anya élethez, sem egészséghez való jogával. Egy, az abortuszhoz hasonló súlyú és kockázatú műtétnek nem kell speciális törvényi, de még rendeleti szabályozás sem, elegendő az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvényben lefektetett általános alapelvek érvényesülése. Így van ez akkor is, ha a terhességet az anya életének megmentése céljából szakítják meg. Törvényi szint olyan rendelkezéshez kellene, amely életveszély, vagy az anya egészségének veszélyben forgása esetén is tiltja ezt a műtétet, vagyis az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény általános szabályaitól eltér. (A törvényi szinttől különböző kérdés az ilyen törvény alkotmányossága.)

Minél szabadabb az abortusz lehetősége, annál kevésbé érinti az anya élethez és egészséghez való jogát. Ez utóbbi jogokból tehát nem következik, hogy a terhesség művi megszakítását feltétlenül törvényben kellene

szabályozni. Az Alkotmánybíróság előtt megtámadott rendeletek sem tartalmazzák az anya élethez vagy egészséghez való jogának olyan korlátozását, amelyek révén az általános szabálytól eltérnének, hiszen a terhesség megszakítható, „ha a terhes nőnél fennálló egészségi ok azt indokolja”. Az abortusz-rendeleteknek tehát e tekintetben nincs olyan „vonatkozásuk”, amely miatt a terhességmegszakításról törvényt kellett volna hozni.

A magzat létehez fűződő érdekek (vagy jogok) súlya teheti az anya élethez és egészséghez való jogát relevánssá: velük szemben az anya érdekeinek védelmére alapjogaira hivatkozhatunk.

e) Ha az abortusz feltételhez kötött, szükségszerűen különbség van azok között a terhes nők között, akik megfelelnek a feltételeknek, és azok között, akik nem. Hogy ez a megkülönböztetés az Alkotmány 70/A. §-át mennyire érinti, ismét alapvetően attól függ, minek minősül a magzat. Ha a magzat jogalany, akkor az abortusz szabályai elsősorban a magzatok között tesznek különbséget, márpedig az élethez való jog tekintetében ez kizárt. Ha viszont a magzat jogilag nem ember, mérlegelés tárgya lehet, hogy az abortusz az anya melyik alapjogát érinti úgy, hogy annak tekintetében a megkülönböztetés felmerülhet.

f) Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint sem az Alkotmány 66. § (2) bekezdésében az anyáknak biztosított jog arra, hogy a gyermek születése előtt és után támogatásban és védelemben részesüljenek, sem a gyermek joga arra, hogy családjá, az állam és a társadalom részéről védelmet és gondoskodást kapjon [67. § (1) bekezdés], nem áll értékelhető összefüggésben az abortusz és feltételei alkotmányosságának problémájával, s semmi befolyása nincs arra a kérdésre, hogy az abortuszt törvényben kell-e szabályozni. Nem az a kérdés, hogy a magzat „gyermek-e”, hanem hogy jogalany-e.

4. Összefoglalva: a művi terhességmegszakításról azért kell mindig törvényben rendelkezni, mert bármely szabályozása magában foglalja a magzat jogalanyiságáról, és ebből folyóan a magzat élethez való alanyi jogáról való döntést. Ez a „vonatkozás” minden esetben fennáll. A többi alapjog és az abortusz összefüggése viszont a konkrét szabályozástól függően kérdésessé tehető, s csak rájuk hivatkozva bármikor vitatható lenne, hogy milyen tartalmú szabályozásnál kell átváltani a rendeletiről a törvényi szintre.

A terhességmegszakítás feltételeit szabályozó 76/1988. (XI. 3.) MT rendelet és 15/1988. (XII. 15.) SZEM rendelet a fentiek szerint alkotmányellenes, mivel az abortusz szabályozása egyben a magzat jogi státuszáról való döntés, tehát az Alkotmány 54. és 56. §-ára vonatkozik, és ez az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében csakis törvényben történhet.

Az Alkotmányba ütközik az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény 29. § (4) bekezdésének első mondata is, amely szerint a terhesség megszakításának csak jogszabályban meghatározott esetekben és rendelkezések szerint van helye. Ez a rendelkezés arra ad felhatalmazást, hogy az abortuszt a törvénynél alacsonyabb szintű jogszabályokkal szabályozzák. Mivel törvényi szintű szabályozásra egy másik törvény nem adhat felhatalmazást, illetve a törvényi szabályozás pusztán lehetőségének kijelentése szükségtelen, az idézett rendelkezés nem értelmezhető úgy, hogy az Alkotmány és a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény meghozása után és azokkal együttesen tekintve, az 1972. évi II. törvény a „jogszabályok” közül kizárólag törvényi szabályozásra utalja az abortusz feltételeinek meghatározását. Ellenkezőleg: a 29. § (4) bekezdésének csakis a törvényen kívüli jogszabályokra vonatkoztatva van értelme. Az Alkotmánybíróság viszont fent kimutatta, hogy a terhességmegszakítás jogi szabályozása minden esetben, szükségképpen alapvető jogokra vonatkozó szabályozás, amely tehát nem történhet más jogforrásban, mint törvényben. Ezért az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény 29. § (4) bekezdésének első mondata ellentétes az Alkotmány 8. § (2) bekezdésével.

Az Alkotmányba ütközik az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény 87. § (2) bekezdése is. Ez azt a szabályt tartalmazza, hogy terhesség megszakítására külföldi állampolgár részére - ha jogszabály másként nem rendelkezik - csak a terhes nő életének megmentése érdekében lehet engedélyt adni. Mivel az abortuszra vonatkozó szabályok rendeletben való meghatározása alkotmányellenes, s a 87. § (2) bekezdésében foglalt felhatalmazás a fentiek szerint csakis törvénynél alacsonyabb szintű szabályozásra adott felhatalmazásként értelmezhető, ez a felhatalmazás az Alkotmány 8. § (2) bekezdésével ellentétes. Az Alkotmánybíróság az egész bekezdést megsemmisítette. Ha ugyanis a bekezdésben foglalt szabály alól csak törvény állapíthat meg kivételt, az erre való felhatalmazás értelmetlen, az utalás szükségtelen. Ugyanakkor csupán a kivételre utaló mellékmondat formai okból való megsemmisítése a jelenlegi szabály tartalmát - alkotmányossági szempontból is - lényegesen megváltoztatná. A törvényhozónak tehát mindenképpen foglalkoznia kell azzal, hogy az 1972. évi II. törvénynek a külföldiek terhességmegszakítására vonatkozó szabálya megváltozott; ezt vagy tudomásul kell vennie, vagy a

kérdésről törvényt alkotnia. Másrészt az Alkotmánybíróság e határozatában nem foglal állást a terhességmegszakítás egyes tartalmi kérdéseiről. Mindezekkel összhangban a külföldi állampolgárok terhességmegszakítására vonatkozó rendelkezést az Alkotmánybíróság egészében megsemmisítette.

Az Alkotmánybíróság a formai okból alkotmányellenesnek bizonyult jogszabályokat megsemmisítette. A terhességmegszakításról szóló jogszabályok alkotmányellenességének tartalmi vizsgálatába az Alkotmánybíróság az alább kifejtett okokból nem bocsátkozhatott.

D)

1. *A magzat jogalanyiségának kérdése az Alkotmány értelmezésével nem dönthető el.* Ezért az Alkotmánybíróság csak a magzat jogalanyiségéről való törvényhozói döntés után, és attól függően mondhat érdemi véleményt az abortusz adott szabályozásának alkotmányosságáról.

Az, hogy a hatályos jog szerint a magzat nem jogalany, semmivel sem járul hozzá a kérdés megoldásához. Az indítványok egy része ugyanis éppen ennek a helyzetnek az alkotmányosságát teszi kérdéssé, amikor azt állítja, hogy az Alkotmány szerint az alapjogok alanyai - a „mindenki”, „minden ember” - közé, ahol ez értelemszerűen lehetséges, a magzat is beletartozik.

A magzat jogalanyiségével kapcsolatban nem áll fenn a tipikus alkotmányértelmezési helyzet. Nem arról van szó, hogy egy általánosan elfogadott és értéksemleges fogalom keretén belül a lehetséges értelmezésekről kell megállapítani, hogy ezek közül melyek férnek össze az Alkotmánnyal, és melyek nem. Alapvetően más jogi helyzet keletkezik attól függően, hogy a magzat jogalany-e, vagy sem. A két lehetséges értelmezés jogi következményei egymást kizárják, ugyanakkor az Alkotmánnyal mindkettőjük összefér. A hatályos Alkotmányban rögzített alapjogok értelmezése alapján nem lehet választani a kétféle megoldás között. Az Alkotmánybíróság az élethez és az emberi méltósághoz való jogot, illetve a jogalanyisághoz való jogot értelmezheti, de ezek - bármely tartalommal is - attól függően hatályosulnak, hogy ki tartozik a „minden ember”közé.

A magzat jogalanyiségáról való döntés az ember jogi státuszának újbóli meghatározása. Ez az alapjogok értelmezéséhez képest *előkérdés*, az Alkotmány belső összefüggéseiből le nem vezethető, *külső - tartalmilag alkotmányozói* - döntés, amelynek legcélszerűbb szabályozási módja az lenne, ha magában az Alkotmányban fektetnék le. Az Alkotmánybíróság ehhez a döntéshez azzal járul hozzá, hogy megállapítja, milyen a viszony a jogalanyok körét újra meghatározó döntés és a hatályos Alkotmány, illetve az Alkotmánybíróság alapjogértelmezése között: szükség van-e változásokra, illetve a jogalanyiség megváltoztatásának milyen határai és lehetőségei vannak. Az Alkotmánybíróság állást foglal arról, hogy a jogalanyiség alkotmányosan szűkíthető-e; másrészt arról, hogy a jogalanyiség esetleges kiterjesztése a jogi ember-fogalom alapvető jellemzőit megváltoztatná-e, illetve hogy az az Alkotmánybíróság értelmezése az élethez való jogról egy ilyen változással összefér-e.

2. Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. Az 56. § kimondja, hogy a Magyar Köztársaságban minden ember jogképes.

Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata 6. cikke szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogalanyiségát bárhol elismerjék. A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya 16. cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van arra, hogy jogképesnek ismerjék el.

a) Az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi egyezmények - és ezekkel összhangban az Alkotmány is - azt mondják ki, hogy minden ember, mindenütt, feltétlenül jogképes, azaz jogalany, vagyis jogi értelemben véve „személy”. Ezzel egy hosszú - de legalább kétszáz éve tartó - történelmi folyamat céljai nyertek egyetemes elismerést: minden ember nemcsak „természetes állapotát”, hanem jogállását tekintve is egyenlő lett. A minden embert megillető jogképesség kizárja a rabszolgaságot; s mivel nemcsak általános, de egyenlő is, kizárja a jogképesség különböző terjedelmén alapuló (pl. rendi) különbségeket is. Miután minden ember jogképességét, személy voltát elismerték, az „ember”, a „jogalany”, a „mindenki”, a „személy” jogilag szinonimává vált. *Ezáltal az „ember” normatív fogalommá lett.* Amikor minden emberi egyed ezt a jogi státuszt elnyerte, nem okozott feszültséget az ember jogi fogalma és biológiai fogalma, vagy az emberek körének meghatározására vonatkozó

erkölcsi nézetek közötti, ma nehézségeket okozó eltérés. Ellenkezőleg, a különféle ember-fogalmak akkor kerültek megfelelésbe. A jogi ember-fogalom normativitását elfedte a „természetes” ember-felfogás problémátlansága. Az utóbbihoz igazították a jogi fogalmat, az „ember” erkölcsi értékéből vezették le, hogy mindenkinek egyenlőképpen jogalanynak kell lennie. Természetes egyetértés volt arra nézve, hogy mindenki ember, aki embernek született.

b) A jogképeség olyan végletes absztrakció, amelyben már nincs semmi kizárólagosan emberi. A jogképeség formális minőség. Minden embernek jogképesnek kell lennie, de jogképes nemcsak az ember lehet. A jog az emberen kívül is bármit jogalannyá, „személlyé” nyilváníthat.

Ezért az ember jogi alaphelyzetéhez hozzátartozik két „tartalmi” alapjog is, amely a jogképeség formális kategóriáját kitölti, és a „személy” emberi minőségét kifejezi: az élethez és az emberi méltósághoz való jog. Az emberi méltósághoz való jog azt jelenti, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva - a klasszikus megfogalmazás szerint - az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá. *A méltósághoz való jognak ez a felfogása különbözteti meg az embert a jogi személyektől, amelyek teljesen szabályozás alá vonhatók, nincs „érinthetetlen” lényegük.* A méltóság az emberi étellel eleve együttjáró minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Emberi méltósága és élete mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségéből mennyit valósított meg, és miért annyit. Egyetlen ember élethez való jogáról sem beszélhetünk úgy, hogy ne értenénk bele az élethez és méltósághoz való alanyi jogát. Az államnak az élethez való jogot biztosító kötelezettségei csupán ehhez járulnak, de a szubjektív jogot nem pótolják, s anélkül, tehát csak önmagukban, az élő emberekre nézve értelmetlenek is.

c) *Az ember biológiai és jogi fogalma közötti viszony e század második felében ismét problematikusává vált.* Az egyenrangúan érvényesíthető erkölcsi nézetek sokfélesége miatt nem beszélhetünk általánosan elfogadott erkölcsi ember-fogalomról sem. Az emberi élet feletti rendelkezéssel kapcsolatos igen különböző törekvéseknek mind szembesülniük kell az ember jogi fogalmával és fent leírt alapvető státuszával: ezért kikerülhetetlenül alkotmányossági probléma a halálbüntetés, az eutanázia és az abortusz, valamint a magzat feletti minden rendelkezés az anyaméhén kívül is.

A halálbüntetés és az eutanázia, másrészt az abortusz között az alapjogi megítélés szempontjából lényeges különbség van.

A halálbüntetés és az eutanázia esetében nem vitás, hogy az, akinek az élete feletti rendelkezésről szó van, ember. Alkotmányosságuk eldönthető csupán az élethez és méltósághoz való jog értelmezése alapján, anélkül, hogy az ember formális jogi fogalmát szükségszerűen érinteni kellene.

A halálbüntetés egyre több országban alkotmányellenessé minősítése azt a fejlődést viszi egyre közelebb a beteljesedéshez, hogy mindenkit, pusztán embervoltánál fogva megillessen a teljes jogi emberi státusz. Ez akkor következik be, ha a jogképeség feltétlensége mellett az élethez és méltósághoz való jog feltétlenségét is elismerik. Ezzel a folyamattal szemben az egyes országokban még létező halálbüntetés és engedélyezett eutanázia individuális ismérvek alapján (bűnösség, életminőség, tudati, illetve fizikai állapot) a sajátosan emberi jogállást megalapozó jogokat elvonhatónak, illetve korlátozhatónak tartja. *A halálbüntetés és az eutanázia alapkérdése eszerint az élethez és méltósághoz való jog feltétlensége vagy korlátozhatósága.*

A terhességmegszakítás esetében viszont nem az a kérdés, hogy a sajátosan emberi jogállást megalapozó jogok feltétlenek-e vagy korlátozhatók, hanem arról az előkérdésről van szó, hogy a magzat ember-e, azaz alanya lehet-e ezeknek a jogoknak.

A magzat a magyar jog szerint nem jogalany. Más kérdés, hogy a Büntető Törvénykönyv védi a magzat érdekét azzal, hogy a magzatelhajtást bűncselekménnyé nyilvánítja. Más kérdés az is, hogy a Polgári Törvénykönyv gondoskodik a megszületendő gyermek érdekeiről, s ezt technikailag a magzat jogképeségének az élveszületés feltételéhez kötött elismerésével oldja meg. Ez a módszer alkalmas arra, hogy a gyermek vagyoni érdekeit a megszületéséig fennálló függő jogi helyzettel biztosítsák. *A feltételes jogképeség nem alkalmas azonban az abortusz problémájának megoldására.* A magzat élethez - gyakorlatilag a megszületéshez - való jogát nem lehet a megszületés feltételétől függővé tenni.

d) A magzat jogalanyiságáról való kifejezett döntést az emberfogalmat érintő két, ellentétes irányú változás teszi szükségessé. Mindkettő megváltoztatja a magzatról való hagyományos gondolkodást.

Egyrészt a művi terhességmegszakítások száma a történelemben soha nem látott nagyságot ért el, a születésszabályozás egyik fő eszközévé vált, a műtét közvetlen egészségi kockázata jelentéktelenre csökkent. Mindezzel összefüggésben az abortusz korábbi negatív erkölcsi megítélése egyre semlegesebb lesz. Megkezdődött az abortusz dekriminalizálása. Jelentős társadalmi mozgalmak követelik az abortusz teljesen szabadrá tételét. A terhességmegszakítás tömeges gyakorlata és az azt kísérő és igazoló nézetek a magzat feletti rendelkezés aggálytalanságát viszik be a közgondolkodásba. A követelt abortuszlehetőség feltétele, hogy a magzat embervoltát és alanyi jogát az életre továbbra se ismerjék el. E változások kapcsán az alkotmányos államok többségében alkotmánybíróság elé vitték az abortusz büntethetősége alkotmányosságát, és ennek kapcsán az abortusz jogi feltételeit.

Másrészt a természettudományok fejlődése következtében a megszületés többé nem magától értetődő természetes és minőségi választóvonal a magzati és „emberi” lét között. Biológiai (főleg genetikai) szempontból az egyedi emberi élet nem a születés és halál, hanem a fogantatás és halál közötti egységes folyamat. Ezen belül sokfajta minőségi szakasz különböztethető meg, amelyek között az emberi élet elején sem szükségképpen a születés a legfontosabb választóvonal. A magzat társadalmi helyzete is megváltozik. Már nemcsak jövődó társadalmi (vagyoni) pozíciója révén, hanem a maga önálló fizikai valóságában, s egyre inkább egyéni tulajdonságai alapján részt kap a társadalomban. A méhen belüli magzatról az orvosi technika fejlődése és más technikai eszközök alkalmazása révén sokat lehet tudni, például nemét, fizikai tulajdonságait; gyógyítható, manipulálható; a magzat az anya és családja részére is láthatóvá válik, fejlődését nyomon kísérhetik. *A magzat individualitása felerősödik.* A magzat méhen kívül is, önállóan megjelenik a társadalmi forgalomban -ezen alapul például a vendéganyaság. A változások közvetlenül a technikai lehetőségeknek köszönhetőek, ezért terjedésük és népszerűvé válásuk megállíthatatlan. A magzathoz való viszonynak ez az átalakulása a magzat személyként való felfogását a közvéleményben egyre inkább magától értetődővé teszi. Ezek a változások tehát abba az irányba hatnak, hogy a mindennapi „természetes” ember-fogalom a magzatot is felölelje, azaz összhangba kerüljön azokkal a biológiai és erkölcsi nézetekkel, amelyek az embert fogantatásától kezdve embernek ismerik el.

A két irányzat közötti ellentmondás látszólag összebékíthető úgy - s ezt a hagyományt is alátámasztaná -, hogy az emberfogalmat csak az érett magzatra terjesztik ki. (Az abortusz hívei is csupán az első három hónapra akarnak szabad döntést.) A megtermékenyített sejtekkel, illetve a magzati élet elején végzett beavatkozások azonban megkövetelnék, hogy a magzat jogállását egységesen, ugyanazon elvi alapon határozzák meg. Ha a jog az emberi státuszt egyáltalán kiterjeszti a születés előttre, és eddigi elveit megtartja, akkor a magzatot fejlettségére tekintet nélkül el kell ismernie jogalanynak. Ez következik abból, hogy a jog a megszületett ember esetében sem különböztet - és nem különböztethet, amíg ebben a fogalmi keretben marad - fizikai állapot, tudati funkciók vagy hasonlóak szerint.

A törvényhozó ugyan megteheti, hogy csak az érett magzatokat ruházza fel az abszolút életvédelmet nyújtó alanyi joggal, mint ahogy megteheti azt is, hogy a magzatok részére speciális jogi státuszt hoz létre, amelyen belül kor, fejlettség, vagy akár a méhen belüli vagy mesterséges körülmények közötti „tartózkodás” szerint különböztet. Mindkét megoldással növelhető a magzatok védelme, elvileg azonban ugyanazok az indokolási problémák merülnek föl, mint a magzat relatív védelmének ismert, a hatályos jogokban létező megoldásai kapcsán. Nem támasztható alá ugyanis elvi szempontokkal, miért éppen az adott időponttól kezdve számít jogilag embernek a magzat, s előtte miért nem. Ha pedig a törvény a magzatnak sajátos jogállást teremt, ezzel éppen úgy nem illeti meg az élethez és méltósághoz való feltétlen alanyi jog, mint ahogy a hatályos jog szerint sem. A magzat jogilag vagy ember, vagy nem; ha különleges jogi személlyé teszik, és saját jogon élvez védelmet, e védelem viszonylagossága és korlátozhatósága miatt gyakorlatilag nem lesz nagyobb biztonságban a magzat élete, mintha az az állam objektív életvédelmi köteletségére alapozná.

3. A kérdés az, hogy az ember jogi státusza kövesse-e a természet- és szellemtudományok, valamint a közvélemény ember-fogalmainak fent jelzett változását, kiterjedjen-e az ember jogi fogalma is a születés előttre, egészen a fogantatásig. A jogalanyiság ilyen kiterjesztésének jellege és hordereje csak a rabszolgaság eltörléséhez hasonlítható, de annál is jelentősebb lenne. Ezzel az ember jogalanyisága elérné elvileg lehetséges végső határát és teljességét; az ember különböző fogalmai ismét egybeesnének.

(A másik irányzat által felvetett kérdés, a magzat feletti lehető legteljesebb rendelkezés biztosítása, a magzat védelmét csökkentené, de jelenlegi jogállását nem változtatná meg, s annak felülvizsgálatát sem igényli.)

A magzat jogalanyiségének kérdése a hatályos Alkotmány értelmezésével nem dönthető el.

Az élethez és emberi méltósághoz való jog értelmezésével ugyanis csak arról dönthet az Alkotmánybíróság, hogy az ember jogi státuszának ezek az alapjai alkotmányosan korlátozhatók-e; a „minden ember jogképes” tétel értelmezésével pedig - ha a tautológiát el akarja kerülni - legfeljebb arról, hogy a jogképesség elvonható-e. Az Alkotmánybíróság ezzel az alapjog-értelmezéssel az ember-fogalom körüli vitát mégis érintheti, mert az Alkotmány tartalmilag meg nem határozott, normatív ember-fogalmának és az alapjogok értelmezésében használt emberképnek közös gyökerei kell legyenek. Az Alkotmánybíróság az ember jogi helyzetét megalapozó legfontosabb alapjogok értelmezése alapján megállapítja: *az Alkotmány szerint nem lehet semmit sem visszavenni az ember eddig elért jogi pozíciójából.* Eszerint a jogalanyiség köre sem szűkíthető. (Pl. az etikai irodalomban előforduló olyan vélemények törvénybe foglalása, hogy a személylé minősítést specifikusan emberi tulajdonságok jelentkezéséhez kellene kötni, s így az újszülött is mintegy másfél éves korában nyerné el a jogképességet, alkotmányellenes lenne.)

A jogi ember-fogalom *kiterjeszhetőségének* kérdésében viszont az Alkotmánybíróság legfeljebb a kiterjesztés alkotmányos feltételeiről foglalhat állást. A fentiekből az már adódik, hogy a jogképesség, s így a jogi ember-fogalom megváltoztatásának egyetlen alkotmányos lehetősége van, a kiterjesztés a születés előttre. Ennek megvalósítása akkor nem alkotmányellenes, ha az alkotmányos rendben ma elfogadott jogi ember-fogalommal nem kerül ellentétbe. E fogalomnak legfontosabb, tartalmi eleme az elvont egyenlőség; ehhez képest kevésbé elvi alapon nyugszik a jogalanyiség kezdete.

Az ember alapvető jogi helyzetének jellemzője, hogy *jogképessége független bármely tulajdonságától.* Alapvetően érvényes ez az élethez és méltósághoz való jogra is. (Az e jogok feltétlenségének elismerése körüli vita pedig egyformán érint „mindenkit”.) Ha a megszületett ember emberi minőségét kifejező jogállására sem egyéni tulajdonságai, sem az állapotával (pl. életkor) járó tipikus tulajdonságok nincsenek semmiféle hatással, akkor a magzat fejlettsége, s más sajátosságai is közömbösek lehetnek a jogképesség és az élethez és méltósághoz való jog szempontjából. A tartalmi státuszjogok által garantált *absztrakt egyenlőséget*, amely az erkölcsi ember-fogalom jogi megfelelője, a jogalanyiség születés előttre való kiterjesztése nem érinti.

A mai jog ember-fogalmának másik eleme, hogy a jogalanyiség *a születéssel kezdődik.* Ennek akkor volt elvi jelentősége, amikor általa minden ember egyenlőségét lehetett megalapozni, s a különböző ember-fogalmakat összhangba hozni. Mára *kétségessé vált, hogy ellátja-e még ezeket a funkcióit*, mert a természetes ember-fogalom kiterjedően van.

A törvényhozónak kell értékelnie a magzattal kapcsolatos természettudományos és etikai álláspontokat, továbbá mérlegelnie a magzatról való gondoskodás megváltozásának ellentétes társadalmi irányzatait, s eldöntenie, hogy ezek változását indokolt-e jogilag is követni. A fentiek szerint az Alkotmányból nem következik, hogy a magzat jogalanyiségát el kellene ismerni, de az sem, hogy ne lehetne a magzatot jogilag embernek tekinteni. Az emberi státuszának ez a kiterjesztése ugyanis a jogi ember-fogalomnak az alapjogok szempontjából fontos elemeit - más-más okból - valójában lényegesen nem érinti.

E)

1. Az indítványozók egyik csoportja kérte mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítását is, arra hivatkozva, hogy a támadott rendeletek hatályon kívül helyezése esetén az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény értelmében mindenfajta terhességmegszakítás tilos lenne. Ez a helyzet pedig alkotmányellenes volna, mivel a nők önrendelkezési jogát sértené.

Az Alkotmánybíróság szerint az indítvány idő előtti. Az 1972. évi II. törvény 29. § (4) bekezdésének első mondata szerint „A terhesség megszakításának csak jogszabályban meghatározott esetekben és rendelkezések szerint van helye.” Az Alkotmánybíróság az abortuszt szabályozó, s ezáltal gyakorlatilag lehetővé tévő rendeleteket 1992. december 31-i hatállyal semmisítette meg. Alkotmányellenes törvényhozói mulasztás akkor lenne felvethető, ha a terhességmegszakításról szóló törvényt e határidő lejártá után sem hoznák meg, illetve az Országgyűlés a magzat jogi helyzetéről egyébként nem rendelkezne. Az Alkotmánybíróság megjegyzi, hogy az

abortusz szabályozása hiányának alkotmányellenes helyzetként való értékelése is attól függ, hogyan dönt az Országgyűlés a magzat jogi státuszáról.

2. Más indítványozók alkotmányellenes mulasztásnak tartják, hogy a hatályos abortuszjogszabályok nem biztosítják az orvosok és egészségügyi dolgozók számára a terhességmegszakítás elvégzése, illetve az abban való közreműködés megtagadásának lehetőségét lelkiismereti okból.

A lelkiismereti szabadság jogának az e határozattal elbírált összefüggésben az az értelme emelendő ki, hogy az állam senkit nem kényszeríthet olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződéssel. Az államnak nemcsak az a kötelessége, hogy ilyen kényszertől tartózkodjék, hanem az is, hogy lehetővé tegye - ésszerű keretek között - az alternatív magatartást. Nem alkotmányellenes, ha ez utóbbi érdekében az, aki lelkiismerete szerint kíván cselekedni, olyan áldozatokra kényszerül, amelyek nem aránytalanok.

Mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet az Alkotmánybíróság akkor állapít meg, ha a jogalkotó szerv jogszabályi felhatalmazásból származó jogalkotói feladatát elmulasztotta, és ezzel alkotmányellenességet idézett elő (1989. évi XXXII. törvény 49. §). Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint pusztán valamely jogi szabályozást igénylő kérdés szabályozásának elmulasztása nem minősül mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességnek, kivéve azt az esetet, ha a jogi szabályozás iránti igény annak nyomán állt elő, hogy az állam jogszabályi úton beavatkozott bizonyos életviszonyokba, s ezáltal az állampolgárok egy csoportját megfosztotta alkotmányos joguk érvényesítésének gyakorlati lehetőségétől [22/1990. (X. 16.) AB határozat].

Az abortuszt lelkiismereti okból ellenzők mentesítésére a terhességmegszakítással kapcsolatos munkaköri köteleységük alól semmilyen jogszabály nem írt elő jogalkotási feladatot. A rendeleti szintű jogalkotás mulasztása tehát ezen az alapon nem állapítható meg. A törvényhozónak pedig nem kötelessége, hogy az élet legkülönbözőbb területeire külön garanciális szabályokat állapítson meg a lelkiismereti szabadság érvényesítésére. A lelkiismereti és vallásszabadságról szóló 1990. évi IV. törvényben lefektetett általános garanciákkal a törvényhozó eleget tett az Alkotmány 60. §-ára vonatkozó, általánosságban is megfogalmazható „végrehajtási” kötelezettségének. Ezen felül arról kell gondoskodnia, hogy - a lelkiismereti konfliktus személyes és egyedi jellegének megfelelően - ne legyen jogi akadály az egyéni mentesülésnek a lelkiismeret parancsával szembenálló jogi köteletség alól. Ezt a lehetőséget egyes esetekben törvénnyel kell biztosítani, például akkor, ha az Alkotmányban lefektetett állampolgári kötelezéssel szemben hivatkoznak a lelkiismereti szabadság jogára, s a szembenálló alkotmányos jog, illetve köteletség mérlegelésre speciális eljárás létrehozása indokolt. Más esetekben az alternatív magatartás lehetőségét kell jogszabállyal megteremteni. Mindkét szempont találó például a katonai szolgálat megtagadására, egyik sem érvényes azonban az abortuszra.

Az abortuszt ellenző orvosokkal kapcsolatban az állam eleget tesz a lelkiismereti szabadság jogából folyó kötelezettségének, ha a munkajogi köteletség alól lehetővé teszi a mentesülést, vagy ha lehetővé teszi olyan munkahelyek létesítését, ahol a nőgyógyász nem kénytelen meggyőződése ellenére abortuszt végezni. Ezek a lehetőséget a hatályos jog alapján fennállnak.

A jogszabályszerűen engedélyezett abortusz végrehajtása és az abban való közreműködés az ezen a szakterületen dolgozó orvosok, illetve egészségügyi dolgozók munkakörébe tartozó tevékenység. A dolgozók munkavégzésére, a munkáltatói utasításokra és azok esetleges megtagadására vonatkozó általános szabályokat a Munka Törvénykönyve tartalmazza (34. §). Ennek értelmében a dolgozó munkáját felettese utasításának megfelelően köteles elvégezni, de nem köteles teljesíteni a munkáltató utasítását, ha annak végrehajtása az egészségét vagy testi épségét közvetlenül és súlyosan veszélyeztetné, vagy egyébként az érdekeit védő jogszabályba ütközik. Az utasításnak megfelelő munkavégzés törvényi kötelessége tehát már ezen a meglehetősen alacsony gáton megtörik. A munkahelyi előjáró hatalmát a jog nem helyezheti a dolgozók jogszabályban elismert érdekei elé (akkor sem, ha az adott esetben egyéni érdeksérelem nem lenne bizonyítható), sem az egyes dolgozó személyes épségéhez való joga fölé (akkor sem, ha az egészségi probléma a munkáltató számára kiszámíthatatlan, mert pl. ritka és tipikus egyéni tulajdonságból adódik.) Még kevésbé lehet a munkáltatói utasítás az alapjogok, és köztük a lelkiismereti szabadság érvényesítésének gátja. A lelkiismereti szabadságot törvény is csak más alapjog vagy alkotmányos köteletség érvényesülése érdekében, s kizárólag a szükségesség és arányosság keretén belül korlátozhatja. A lelkiismereti szabadsággal ellentétes munkáltatói utasítás végrehajtását a dolgozó tehát megtagadhatja. Ez az utasítás-megtagadás bírói jogvédelem alatt áll. Az Alkotmánybíróság megjegyzi, hogy a

lelkiismereti szabadság bírósági úton történő alanyi jogi jellegű védelme akkor is fennállna, ha a Munka Törvénykönyve nem teremtené meg a fenti hivatkozási alapot. A bíróság enélkül is alkalmazhatná a munkaügyi perben az Alkotmány 60. §-át a munkáltatói utasítás alóli mentesség megalapozására. Jogalkotói mulasztásról tehát ekkor sem beszélhetnénk; a hatályos jogot tekintve pedig az indítvány különösen alaptalan.

A munkakörhöz tartozó egyes feladatok elvégzésének rendszeres megtagadása a lelkiismereti szabadság érvényesítése szempontjából ugyanolyan elbírálás alá esik, mint adott munkáltatói utasítás eseti megtagadása. Alaptalan a lelkiismereti okra hivatkozás, ha az azzal össze nem egyeztethető tevékenység - akár általában, akár a dolgozó által választott munkahelyen - a munkakör lényegéhez tartozik. Az orvosilag nem indokolt terhességmegszakítás elvileg nem szükségszerű része a szülész-nőgyógyászati munkakörnek. Ezért az abortuszt ellenző orvos általában hivatkozhat a lelkiismereti szabadság jogára (hacsak nem abortusz-klinikán helyezkedett el). Az államra pedig az a további kötelezettség hárul, hogy jogilag lehetővé tegye olyan munkahelyek létesítését, s szükség esetén szervezzen ilyeneket, ahol a nőgyógyász nem köteles lelkiismerete ellenére terhességmegszakításra. Az, hogy elegendő számú ilyen munkahely alakul-e, vagy hogy az adott orvosra a munkahely-változtatás aránytalan terhet ró-e, másrészt, hogy a munkaügyi perekben a lelkiismereti szabadság milyen védelmet kap, az emberi jogok egyedi érvényesülésének kérdése, amelynek vizsgálata a jelenlegi szabályozás szerint nem tartozik az Alkotmánybíróság hatáskörébe.

3. A fentiek alapján az Alkotmánybíróság a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítására irányuló indítványokat elutasította.

F)

Végezetül az Alkotmánybíróság rámutat azokra az alkotmányos keretekre, amelyek - a törvényhozónak a magzat jogalanyiságára vonatkozó döntésétől függően - az abortusz alkotmányos szabályozásának lehetőségeit behatárolják.

1. Ha a törvényhozó úgy határoz, hogy a magzat jogilag ember, tehát olyan jogalany, akit megillet az élethez és méltósághoz való alanyi jog, akkor terhességmegszakítás is kizárólag azokban az esetekben végezhető, amelyekre nézve a jog eltúri az emberi életek közötti választást, és ennek megfelelően nem is bünteti az emberi élet kioltását. Ilyen eset például az, ha az anya életének megmentése érdekében válik szükségessé az abortusz.

2. Ha a törvényhozó úgy dönt, hogy a magzat jogilag nem ember, azaz nem jogalany az Alkotmány 56. §-a értelmében, és nem illeti meg az élethez és méltósághoz való alanyi jog, akkor az Alkotmánnyal összhangban nemcsak lehetséges, de kötelező is a magzati élet védelmére vonatkozó állami kötelezettség mérlegelése az anya önrendelkezési jogával, valamint más alapjogaival szemben. Hogy az állam életvédő kötelezettségének valamely alkotmányos jog - elsősorban az anya személyiségi joga - hol szab határt, olyan kérdés, amelyre a válasz az Alkotmányból közvetlenül nem vezethető le. Az Alkotmánybíróság itt csak a törvényhozás mozgásterének a hatályos Alkotmányból következő határait állapíthatja meg; illetve megállapíthatja az alkotmányellenes mulasztást, ha a törvényhozó akár az anya jogainak, akár a magzatnak az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezése szerint megkívánt minimális védelmet sem biztosította.

Ha tehát a törvényhozó nem ismeri el a magzat jogalanyiságát, a terhességmegszakítás feltételeinek megállapításakor nem hagyhatja teljesen figyelmen kívül a két legfontosabb szembenálló jog egyikét sem: mérlegelnie kell az anya önrendelkezéshez való jogát is, és az élethez való jogból folyó, a magzatra is kiterjedő állami életvédelmi kötelezettséget is. Nem lenne alkotmányos a teljes abortusztilalom, mert ezzel teljesen figyelmen kívül hagynák az anya önrendelkezési jogát (és egészséghez való jogát). Egy ilyen tilalom az Alkotmányból nem következik, hiszen ebben a döntési alternatívában a magzatnak nincs az 54. § szerinti alanyi joga az élethez. Hasonlóképpen nem lenne alkotmányos, ha a szabályozás kizárólag az anya önrendelkezési jogát nézné. A magzat életének védelme annak megfogadásától kezdve állami kötelesség, tehát a terhesség kezdeti szakaszában sem lehet egyedül az önrendelkezési jog irányadó. Az állam objektív kötelességéből az élet védelmére az következik, hogy az állam nem engedheti meg alkotmányosan az indok nélküli abortuszt. Különösen szükséges az indokolás azért, mert az abortusz esetében az állam életvédelmi kötelezettsége nem névtelen statisztikai kockázat elhárítását vagy elosztását szolgálja, hanem egyedi emberi magzat szándékos megsemmisítéséről van szó. A törvényhozó által elégségesnek tartott indokokat a terhességmegszakítás törvényi

feltételül kell szabni.

Az, hogy az abortusz tilalma és az indok nélkül megengedett abortusz alkotmányellenes szélsőségei között a törvény hol húz határt, milyen indikációkat kíván meg, a törvényhozó felelőssége és hatásköre. Az egyes feltételek azonban nem sérthetnek más alkotmányos jogokat. Minden feltétel szükségképpen megkülönböztet - például életkor, egészségi állapot, szociális helyzet vagy etikai szempontok szerint -, de a megkülönböztetés nem lehet ellentétes az Alkotmány 70/A. §-ával, vagyis meg kell felelnie a pozitív diszkrimináció alkotmányos feltételeinek. Hasonlóképpen figyelemmel kell lenni arra, hogy a szabályozás ne jelentsen senkinek lelkiismereti kényszert, illetve hogy az abortusszal kapcsolatba hozható egyéb jogok megfelelően érvényesüljenek.

G)

Az Alkotmánybíróság a rendelkező részben megjelölt jogszabályokat 1992. december 31-i hatállyal helyezte hatályon kívül. Ha az Alkotmánybíróság a terhességmegszakításra vonatkozó jogszabályokat a határozat közzététele napjával semmisítené meg, attól kezdve minden terhességmegszakítás bűncselekménynek minősülne. Az Alkotmánybíróság e határozatában a terhességmegszakítás tartalmi kérdéseiben nem foglalt állást. Ezért a megsemmisítés időpontjáról sem rendelkezett oly módon, hogy az azonnal ugyanolyan gyakorlati következményekkel járjon, mint egy érdemi állásfoglalás. 1992. december 31-ig a törvényhozásnak kellő ideje van arra, hogy a magzat jogállásáról és a terhességmegszakításról törvénnyel döntsön.

Dr. Sólyom László s. k.,
az Alkotmánybíróság elnöke,
előadó alkotmánybíró

<i>Dr. Ádám Antal s. k.,</i> alkotmánybíró	<i>Dr. Herczegh Géza s. k.,</i> alkotmánybíró
<i>Dr. Kilényi Géza s. k.,</i> alkotmánybíró	<i>Dr. Lábady Tamás s. k.,</i> alkotmánybíró
<i>Dr. Schmidt Péter s. k.,</i> alkotmánybíró	<i>Dr. Szabó András s. k.,</i> alkotmánybíró
<i>Dr. Tersztyánszky Ödön s. k.,</i> alkotmánybíró	<i>Dr. Vörös Imre s. k.,</i> alkotmánybíró
<i>Dr. Zlinszky János s.k.,</i> alkotmánybíró	

Dr. Ádám Antal alkotmánybíró párhuzamos véleménye

Párhuzamos véleményemben az általam is egyetértéssel fogadott alkotmánybírósági határozat indokolásának abból a megállapításából indulok ki, amely szerint, ha a törvényhozó úgy dönt, hogy a magzat jogilag nem ember, azaz nem jogalany, és nem illeti meg az élethez és méltósághoz való alanyi jog, akkor sem hagyhatja teljesen figyelmen kívül a kapcsolódó két legfontosabb alapvető jogot, nevezetesen: „az Alkotmánnyal összhangban nemcsak lehetséges, de kötelező is a magzati élet védelmére vonatkozó állami kötelezettség mérlegelése az anya önrendelkezési jogával, valamint más alapjogaival szemben”.

E megállapításokhoz kapcsolódva indokoltnak tartom a következők hangsúlyozott megfogalmazását. A magzati lét az emberi élet kialakulásának kikerülhetetlen szakasza. Ahhoz, hogy az ember megszülessen és a jogi értelemben vett ember rangjára emelkedhessen mellőzhetetlen, hogy a magzat ebben a minőségében jogi védelemben részesüljön és ennek érdekében meghatározást nyerjenek az államot, az egészségügyi intézményeket, az anyát, a családot, a társadalmat, a többi polgárt terhelő kötelezettségek.

Az a körülmény tehát, hogy az Alkotmány vagy törvény a magzatot nem minősíti jogalannak, korántsem engedhet közömbösséget, semlegességet a magzat léte és sorsa iránt. A magzatot megillető általános és egyedi védelem az egészséges ember megszületését szolgálja. E megállapításnak csak akkor van értelme, ha magában

foglalja a magzat jogát a születéshez. E tételből azonban nem következik az, hogy a magzatnak a születéshez való joga azonos a megszületett ember élethez való jogával. A törvényalkotó megítélésétől függ az, hogy a magzat születéshez való jogával szemben milyen feltételek mellett engedi érvényesülni az anya életéhez, egészségéhez, személyi méltóságához, önrendelkezéséhez, valamint az anya, illetve a család szociális biztonságához való jognak és más alapjogoknak mint versengő jogoknak az elsődleges érvényesülését.

A versengő alapjogok megvalósulási feltételeinek és arányainak meghatározásakor a társadalom többségének felhatalmazásával rendelkező parlament természetesen köteles figyelembe venni más alkotmányos alapelveket és értékeket is. Emellett a törvényalkotó törekedhet olyan társadalompolitikai, népesedéspolitikai, erkölcsi szempontok érvényesítésére is, amelyek az Alkotmányban rögzített elveken, értékeken és alapjogokon kívül esnek.

E megállapítások rögzítésével tehát annak a felfogásnak kívánok erőteljesebb hangsúlyt adni, hogy a magzatot akkor is megilletik bizonyos jogosultságok, ha a törvény nem minősíti jogi értelemben vett embernek. Az így létrejött, az állam és más jogalanyok számára bizonyos kötelezettségeket eredményező jogi helyzet viszont nem teszi lehetővé, hogy a törvény megállapítsa a magzat születéshez való jogával versengő alapjogoknak a magzat megszületését is megakadályozó érvényesülési feltételeit. A magzat születéshez való joga ugyanis a hatályos alkotmányi keretek között nem abszolút jog, hanem olyan származékos jogosultság, amely nem azonos annak forrásával, a jogi értelemben vett ember mint jogalany élethez és emberi méltóságához való jogával.

Dr. Ádám Antal s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Herczegh Géza alkotmánybíró párhuzamos véleménye

Egyetértve az Alkotmánybíróság határozatában foglaltakkal, annak indokolását a következőkkel egészítem ki:

Az emberi jogok tiszteletben tartásával és védelmével kapcsolatos „elsőrendű kötelességének” teljesítése során az állam meg kell hogy teremtsen az egyes szubjektív alapjogok érvényesítésének jogszabályi és szervezeti feltételeit - ahogy ezt a határozat indokolásának C) pontjában megállapítja -, valamint más alapjogokkal való összhangját.

A terhességmegszakítás mikénti szabályozása az Alkotmány 54. és 56. §-aiban biztosított jogok mellett szorosan összefügg az anyákat a gyermek születése előtt és után megillető támogatással és védelemmel [66. § (2) bekezdése], valamint a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való joggal (70/D. §), továbbá érinti a lelkiismereti szabadságot (60. §) és nem függetleníthető az Alkotmánynak a házasság és család védelméről szóló 15. §-ában foglalt rendelkezéstől. Az élethez és az emberi méltósághoz való jog után felsorolt többi alapjogból is származnak az államra nézve kötelezettségek, amelyek - akárcsak az élethez és az emberi méltósághoz való jog esetében - nem egyszerű reflexei a szubjektív alapjogoknak, hanem a rendezett illetőleg a rendezés által érintett életviszonyok objektív adottságai folytán a szubjektív alapjogokból következő, de azok védett körén túlmutató feltételrendszer kialakítását és érvényesülésük intézményes biztosítását teszik szükségessé. Ezek a kötelezettségek egymást kiegészítik, de egymással összeütközésbe is kerülhetnek, ami viszont a jog által védett értékek nagyságán és jelentőségén alapuló összhang megteremtését igényli a törvényhozótól.

A törvényhozó a terhességmegszakítás szabályozása során nem mulaszthatja el annak vizsgálatát, hogy az ismételt művi beavatkozások káros következményekkel járnak-e azok egészségére nézve, akiken végrehajtásra kerülnek, fokozzák-e a koraszülések gyakoriságát és ezzel összefüggésben a szellemi és testi fogyatékoságban szenvedők számát. Az államnak az Alkotmány fentebb felsorolt §-ai alapján, különösen az egészségvédelem terén fennálló kötelezettségéből adódik a születésszabályozás tekintetében a nők egészsége szempontjából kevesebb veszélyt jelentő, a nem kívánt terhességek megelőzését szolgáló, családi és szociális problémák súlyosbodásával nem járó módszerek megfelelő orvosi felvilágosítás és ellenőrzés mellett történő alkalmazási lehetőségeinek mérlegelése, párhuzamosan a család- és gyermekvédelem fokozásával, továbbá az egészségügyi kultúra általános szintjének emelésével. A jog élhet a tiltás és az engedélyezés eszközeivel, de feladatainak csak akkor tehet valóban eleget, ha a szubjektív alapjogok objektív oldaláról, azok előfeltételeiről és érvényesülésük biztosítékairól intézményesen gondoskodik, még ha annak eredményei csak hosszabb idő után jelentkeznek is.

A Magyar Köztársaság Alkotmányában biztosított alapvető jogok tiszteletben tartása és védelme terén fennálló állami köteleességeket a törvényhozónak gondosan mérlegelnie és egymáshoz viszonyított, valamint a szubjektív jogokkal való összhangjukat törvényi szintű jogszabályban biztosítania kell. A mérlegelés eredményeként a terhességmegszakítás feltételeinek és indokainak megállapítása a törvényhozó feladata, de ennek során az alkotmányos jogok és ezek objektív oldalaként jelentkező állami köteleességek összhangjának biztosítását Alkotmányunk rendelkezései értelmében nem mellőzheti.

Dr. Herczegh Géza s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Kilényi Géza alkotmánybíró párhuzamos véleménye

A határozatban foglaltakkal egyetértve az indokolás egyes megállapításait nyomatékosító álláspontomat a következőkben foglalom össze:

1. A határozat indokolása helyesen mutat rá, hogy a jelenleg hatályos Alkotmány keretei között a törvényhozó döntési szabadsága rendkívül széles, sem a magzat jogalanyiségének elismerése, sem a jogalanyiságnak az élveszületéshez kapcsolása nem tekinthető eleve és szükségképpen alkotmányellenesnek. Ugyanakkor a törvényalkotót terheli az a felelősség, hogy számot vessen azokkal a jogkövetkezményekkel - és természetesen a jogon túlmutató társadalmi következményekkel is -, amelyek akár az egyik, akár a másik szabályozás esetén szükségszerűen és elkerülhetetlenül beállnak.

A törvényhozó az Alkotmány keretei között maradván dönthet úgy is, hogy a jogalanyiságot a petesejt megtermékenyüléséhez kapcsolja. Ugyanakkor figyelemmel kell lennie arra, hogy ebben az esetben

- a megtermékenyülés időpontjától kezdődően irányadó az emberi élet védelmére irányadó alkotmányos szabályok, s ez okból - az Alkotmánybíróság 23/1990. (X. 31.) AB határozatában kifejtettek miatt - szükségszerű és elkerülhetetlen a művi vetélés úgyszólván teljes körű tilalma, hiszen az emberi élethez való joggal más alapvető jog (pl. az emberi méltósághoz vagy a szociális biztonsághoz való jog) eredményesen nem állítható szembe és nem versenyeztethető,

- nem csupán a művi vetélést kell megtiltani, hanem mindama szerek alkalmazását is, amelyek a megtermékenyült petesejtnek a méh falán való megtapadását, illetőleg oda történő beágyazódását akadályozzák,

- a magzati lét egész tartama alatt intézményes garanciákkal kell védeni a magzat jogait és jogos érdekeit a szülőkkel - így az anyával -szemben is.

A törvényhozó - ugyancsak az Alkotmány keretei között - dönthet úgy is, hogy nagyban-egészben hatályos jogunk talaján maradván a jogalanyiságot az élveszületéshez kapcsolja. Ez a törvényhozói állásfoglalás kétségtelenül szélesebb mozgásteret nyújt a művi vetélést legálisan elfogadhatóvá tevő okok körének meghatározásához, de önmagában véve még nem határozza meg az említett okokat: ehhez az állásfoglaláshoz ugyanis egyaránt kapcsolható szigorú és kevésbé szigorú abortusztilalom.

A magam részéről nem tudok azonosulni azokkal az indítványozói érvelésekkel, amelyek a művi vetélés jogszerűségének kérdését valójában genetikai tudományos szakkérdéssé redukálják, mondván: a tudomány jelenlegi állása szerint a magzat a fogamzás pillanatától kezdve teljes értékű emberi lény, ebből eredően automatikusan kiterjed rá az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében foglalt tilalom. Az én felfogásom szerint egyik dolog a magzat emberi mibenlétének genetikai meghatározottsága és másik dolog, hogy a jog mely időponttól kezdődően ismeri el az ember jogalanyiségét. Az említett két dolog között nincs szükségszerű automatizmus.

A jogalkotó a szabályozás tartalmának kialakításánál köteles ugyan figyelembe venni a különböző szaktudományok eredményeit, ám a jog szabályozási rendszere annyiban szuverén, hogy nem köteles azokhoz mechanikusan igazodni. Ezzel a viszonylagosan szuverén döntési szabadsággal él a jog pl. a nagykorúság beálltának törvényi szabályozásánál vagy a környezetvédelem körében irányadó szennyezési határértékek megállapításánál. Amikor a jog tudatosan eltér a szaktudomány felfogásától, ez nem az utóbbi elvetését vagy felülbírálatát jelenti, hanem csupán azt juttatja kifejezésre: a jogi szabályozás kialakításánál nem kizárólag egyik vagy másik szaktudomány eredményeit kell figyelembe venni, hanem ezek mellett társadalmi, gazdasági, műszaki stb. szempontokat is mérlegre téve kell meghatározni a jogkövetkezményeket, illetőleg a társadalom fejlődési

szintje mellett a jog által eltűrt, illetőleg megkövetelt magatartást.

A kifejtettekből eredően az én felfogásom szerint a törvényalkotó akkor sem kerül szembe a hatályos Alkotmánnyal, ha a jogalanyiságot az élveszületéshez kapcsolja, míg a magzati létet sui generis jogi védelem alatt álló értéként kezeli, amely nem tartozik az Alkotmány 8. § (2) bekezdésének hatálya alá. Egy ilyen esetleges törvényalkotói felfogással az is összeegyeztethető, hogy a sui generis jogvédelem nem azonos mértékű a magzati lét egész tartama alatt, hanem a magzat korával egyenes arányban növekszik, illetőleg kitüntetett szerepet ad a magzati léten belül olyan időpontoknak, amelyek genetikai szempontból nem hordozói semmiféle alapvető változásnak.

2. Az ügy kapcsán óhatatlanul felmerül az egyházi tanítások és hitelvek, valamint a világi törvények egymáshoz való viszonya, ami az Alkotmány 60. § (1)-(3) bekezdésében foglaltakra tekintettel alkotmányjogi problémává is válhat. Erre vonatkozó véleményem a következő:

A világi törvényhozás feladata, hogy állami kényszerrel is érvényre juttatható magatartás-szabályokkal irányítsa a társadalom életét. Ezért a világi törvények felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül mindenkire irányadók. Ez azonban nem menti fel a törvényalkotót az alól, hogy a törvények megalkotásánál tekintettel legyen az állampolgárok egyes csoportjainak vallási meggyőződésből folyó vagy egyéb - pl. pacifista, vegetariánus - elveire. Az Alkotmány 60. § (1) bekezdésében foglaltak miatt ugyanis az államnak a lehetőségek legvégső határáig tartózkodnia kell attól, hogy olyan magatartásra kényszerítse polgárait, amely ellentétben állana azok lelkiismereti meggyőződésével. (Mindenfajta meggyőződést természetesen az állam sem tolerálhat. Így a törvényalkotó nem lehet tekintettel az anarchista vagy más, a társadalom rendjének erőszakos felforgatására irányuló nézeteken alapuló meggyőződésre.)

A művi vetélés jogi szabályozásánál - eltekintve a orvosoknak az indítványokban is megfogalmazott és a törvényhozó által megoldandó lelkiismereti konfliktusától - nem látok olyan problémát, amely a világi és az egyházi törvények ütközésében öltene testet.

A Magyar Köztársaság népesedéspolitikája ugyanis - egyes külföldi országok gyakorlatától eltérően - nem a népességyarapodás jogi eszközök segítségével történő megállítására vagy csökkentésére irányul. Ezért fel sem merül, hogy a törvényalkotó bárkit is kötelezzen a művi terhességmegszakításra. A megalkotásra kerülő törvény feladata az, hogy meghatározza: az állam a maga részéről milyen okok fennállása esetén nem tekinti jogellenesnek a terhesség művi úton történő megszakítását és teszi lehetővé az ilyen műtétek elvégzését.

Abban a körben tehát, ahol mind az állam, mind a különböző egyházak tiltják a terhesség művi megszakítását, a világi és az egyházi előírások egybeesnek. Ám nincs szó ütközésről abban a körben sem, ahol az állam nem tekinti jogellenesnek a valamely egyház által tiltott magatartást. Ez esetben ugyanis az állam csupán jogi lehetőséget teremt a terhesség művi megszakítására, amely lehetőséggel az anya - lelkiismereti meggyőződése szerint - vagy él, vagy nem él. A lelkiismereti szabadságból eredően minden állampolgárnak elvitathatatlan joga, hogy önmagával szemben szigorúbb erkölcsi mércét állítson, mint ezt az állam teszi az állampolgárok összességével szemben, s ez okból olyankor se éljen a terhesség művi megszakításának lehetőségével, amikor a jog azt számára nem tiltja. Az ilyen önkorlátozás eredhet vallásos meggyőződésből, de gyökere lehet a művi terhességmegszakítás hátrányos következményeinek elkerülésére irányuló törekvés is. A jogszabály keretei között tehát szabadon érvényre juthatnak valamennyi egyház és vallásfelekezet előírásai, amelyek a hívő emberek lelkiismereti meggyőződése révén a legális abortusz igénybevételétől való tartózkodásban nyilvánulnak meg. Valamennyi egyháznak joga van arra, hogy a vallásos életre való nevelés legkülönbözőbb eszközeivel arra ösztönözze híveit: olyankor se éljenek a művi terhességmegszakítás lehetőségével, amikor azt a jog nem tiltja és nem sújtja szankcióval.

Dr. Kilényi Géza s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Lábady Tamás alkotmánybíró párhuzamos véleménye

A határozat érdemi rendelkezésével, a terhességmegszakításról szóló jogszabályi rendelkezések alkotmányellenességének a megállapításával és megsemmisítésével egyetértve, az a véleményem, hogy e

jogszabályok *tartalmilag* is alkotmányellenesek.

1. Nem osztom a többségi álláspontot tükröző határozatnak azt a megállapítását, hogy a magzat jogalanyiségének a kérdése alkotmányértelmezéssel nem dönthető el. Ez az álláspont lehetőséget lát arra, hogy a törvényalkotó a magzat jogi státuszát az ember jogalanyiségától eltérően minősítse. *E szegregációnak azonban alkotmányos alapja nincs.*

2. Kétségtelen, hogy az Alkotmány *az ember normatív fogalmát kifejezetten nem határozza meg.* Nem ad kifejezett eligazítást az emberi élet kezdetét, de az emberi élet végét, a *jogalanyiség megszűnését* illetően sem. Ahogy azonban ezt a többségi álláspontot kifejező határozat helyesen tartalmazza, az „ember”-fogalom a történelmi fejlődés során a különböző - filozófiai, etikai, erkölcsi, természettudományos, természetes - emberfogalmak mellett *normatív értékűvé is vált.* Ha pedig az „ember”-fogalom normatív fogalom, az nem eshet kívül az Alkotmány, az ország alaptörvénye normavilágán, annak *alkotmányos helyét* az Alkotmánybíróságnak az Alkotmány értékrendjében - és pedig *alkotmányértelmezéssel* - meg kell találnia.

Ha ugyanis az Alkotmánybíróság azt állapítja meg, hogy a megszületett ember (a köldökzsinór elvágásától) *bizonyosan jogalany* (márpedig az), akkor ezt a megállapítást is alkotmányértelmezéssel teszi. Mint ahogy azt is, hogy a jogképeség a klinikai vagy a biológiai halál beálltaig áll-e fenn (ennek pl. az eutanasia alkotmányellenessége szempontjából jelentősége lehet). Az Alkotmánybíróságnak tehát az ember jogalanyiségének kezdetét és végét, a jogi ember-fogalom teljességét az Alkotmány alapján értelmeznie kell.

3. A többségi határozat szerint az ember biológiai (filozófiai, erkölcsi, természetes) és jogi fogalma között kezdetben nem volt feszültség, a különböző ember-fogalmak egymásnak megfeleltek, a természetes és jogi ember-fogalom egybeesett. Nézetem szerint a *természettudomány fejlődése nem adhat alapot arra, hogy a jog normativitása ezt a természetes megfelelést és egybeesést kétségbevonja.*

A természet- (és szellem-) tudomány által szolgáltatott érvrendszerrel, azaz az ember biológiai és „természetes” fogalmától tehát az „ember”-fogalom normatív felfogása nem szakadhat el akkor sem, amikor az Alkotmánybíróságnak értelmeznie kell, hogy az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján embernek, azaz jogalanynak kell-e tekinteni a magzatot. Ehhez az értelmezéshez pedig az orvostudomány mai eredményei és a modern biológia (genetika) korábbihoz képest minőségileg új - és végérvényes - megállapításai megkerülhetetlenek.

4. A formális jogi gondolkodást, az ember jogi státuszára vonatkozó normatív értelmezést befolyásoló, néhány évtizede még valóban problematikus természettudományos dilemma mára már egyértelműen eldőlt. Tudjuk, hogy az ember a női és férfi ivarsejtek egyesülésétől kezdve *genetikailag befejeződött egyén*, emberi individuum. A magzatfejlődésben az ontogenezis nem ismétli meg a filogenezist, a magzat minden kétséget kizáróan a „human species”-hez tartozik. Az emberfejlődés a fogamzástól kezdve kontinuum, az *nem tagolódik szubhumán és humán fázisokra.*

A genetikusan meghatározott „ember” ismérv eszerint éppúgy magába foglalja a születés előtti (magzati) létet mint az egységes, megbonthatatlan biológiai folyamat integráns részét, miként a születéstől a halálig ívelő létezés dimenzióját.

A magzat tehát biológiailag ember, és nem dolog, nem tárgy; genetikailag befejeződött egyén: individuum; az egyedi emberi élet pedig a fogantatás és a biológiai halál közötti egységes folyamat.

5. A születés előtti (a méhen belüli és kívüli) magzati életnek azért nincs (nem lehet) *külön jogi státusza*, mert a biológiai kontinuitáshoz képest a születés mesterséges, ugyanakkor önkényes *normatív határvonal.* Az a tétel ugyanis, hogy a magzat a női szervezet integráns része, ma már genetikailag, élettanilag és morfológiailag sem igazolható. *A magzat önálló, az anyától különböző egyedi emberi személy, önálló szív működéssel, keringési és idegrendszerrel és individuális jegyekkel.*

Ha a jog különböztethetne az emberi élet *születés utáni és előtti fázisai között*, sőt ez utóbbin belül esetleg tovább artikulálhatna például aszerint, hogy képes-e már a magzat a méhen kívüli életre vagy sem, illetőleg aszerint, hogy a magzat milyen távol vagy közel van a születéshez, genetikailag egészséges-e, vagy károsodott stb., akkor -elvből - ugyanezt a normatív megkülönböztetést - akár azonos szempontú ismérvek alapján is (csecsemő életképesége, születés utáni időhatár tűzése, életminősége, tudati, egészségi állapota stb.) - a már megszületett ember vonatkozásában is megtehetné. Ez pedig *apartheid* normatív ember-fogalom kialakításához vezetne.

A többségi határozatban megfogalmazott az az egyébként kikezdzhetetlen érv, hogy az Alkotmány szerint nem lehet semmit sem visszavenni az ember eddig elért jogi pozíciójából, itt azért nem segít, mert a jogalanyiség kezdetét, a személylé minősítést, azaz a normatív ember-fogalom körüli vitát az Alkotmány kifejezett rendelkezéssel nem dönti el. Csak arról rendelkezik, hogy az ember feltétlenül jogképes, továbbá élete és méltósága érinthetetlen. A születéssel (az anyatesttől való elválással) már mindenképpen fennálló emberré, személylé minősítés azonban törvényhozói, illetőleg alkotmánybírósi *alkotmányértelmezéssel* dönt el.

6. A kontinuos emberfejlődésben kétségkívül egy *minőségi változás a születés*. Ez azonban az emberi élet értéktartalma szempontjából semmi esetre se lehet alapja egy eltérő, másfajta normatív rendezésnek. Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az emberi életet és méltóságot részesíti abszolút védelemben és *nem az anyatesttől elvált emberi életet*.

Kétségtelen, hogy az Alkotmány idézett rendelkezése „veleszületett” jogokról beszél. A veleszületett jogként koncipiált élethez és méltósághoz való jog azonban nyilvánvalóan nem a már megszületett (világra hozott) emberi lény alanyi jogait jelenti, hanem azt, hogy az embernek *velekelekezett, létezésénél fogva őt megillető, tehát létéből, embervoltából eredő* (azaz nem derivált, hanem ipso facto) alanyi jogai vannak. Minthogy pedig a magzat biológiailag (genetikailag) kétségkívül az emberi fajhoz tartozik, tehát *normatíván sem lehet dolog* (azaz fizikai értelemben vett testi tárgy), hanem *személy, vagyis jogalany* (és nem jogtárgy), a fogamzás pillanatában keletkezett ember (magzat) élethez való joga *a megszületéshez való alanyi jogként* normativizálódik. Semmiféle normatív alapja nincs tehát annak, hogy a jogalanyiséget és ezzel a szubjektív alanyi jogokkal való felruházást a születéshez (a köldökszínór elvágásához) kössük.

7. Az Alkotmány 56. §-a alapján a Magyar Köztársaságban minden ember jogképes. Mivel a *magzat: ember*, nem a születés a kezdőpontja a jogalanyiságnak, hanem a *fogamzás*. Aki megfogant, az jogképes; emberi létéből és méltóságából fakad *alanyi joga a megszületéshez*.

A magzat tehát nemcsak genetikailag, biológiailag (és erkölcsileg), de jogi, *alkotmányos értelemben* is ember, jogalany, s így jogi pozíciója, emberi státusza, azaz *alkotmányos jogállása* az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alá integrálódik.

8. A halálbüntetés alkotmányellenességét megállapító AB határozathoz [23/1990. (X. 31.) AB határozat] fűzött párhuzamos véleményünkben - *Tersztyánszky Ödön* alkotmánybíróval - arra az álláspontja helyezkedtünk, hogy az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében írt, „az élethez és emberi méltósághoz való jog” valójában nem is jog, mert az emberi lényeg a jog számára voltaképpen *transzcendens, hozzáférhetetlen*. „Az élethez és méltósághoz való jog” tulajdonképpen csak imagináriusan létezik. Emberi élet és méltóság ugyanis a jog „előtt” létező értékek, ezek elválaszthatatlan egysége *az ember elidegeníthetetlen, immanens, lényegi sajátja*, így ezek nem mint alapjogok, hanem mint a jogi értékeket megelőző kategóriák, az alanyi jogok *forrásai* szerepelnek az emberi jogok katalógusában és a modern alkotmányokban.

Márpedig ez az emberi életről és méltóságról vallott *a priori* értékszemplélet egyfelől azt jelenti, hogy az emberi élet jogi védelmét illetően *sem különböztethetünk születés előtti és utáni szakaszok között*, másfelől pedig azt, hogy az állam nemcsak büntető hatalmánál fogva nem foszthatja meg az embert életétől és méltóságától, hanem semmiféle *egyéb jogi eszközzel, így az „abortuszjoggal”* sem, mert itt *a jog által is sérthetetlen és elidegeníthetetlen* (nőre, anyára, házastársakra, államra át nem ruházható), tehát jogi eszközökkel érinthetetlen értékekről van szó.

9. Az anya személyiségi (önrendelkezési) jogaként posztulált „abortuszjog” a magzat alkotmányos jogaival konkuráló jogként kezeli az anya személyiségi jogait, amelyek a magzati élet védelmét korlátozzák (korlátozhatják). Csakhogy itt az emberi életről, azaz a jog által is *sérthetetlen és korlátozhatatlan értékekről* van szó. Az élet ugyanis mint a jogi értékek előtti érték az alanyi jogoknak (így a személyiségi jogoknak is) az alapja és eredője. Ezért operál itt a jog - és az Alkotmány - az elidegeníthetetlen, sérthetetlen, csorbíthatatlan, érinthetetlen stb. [Alkotmány 8. § (1) bekezdés] princípiumokkal. Konkuráló jogok *csak azonos értékskálán* helyezkedhetnek el. Egy alapvetőnek tartott érték - éppen a jogi normativitás hiánya miatt - nem kerülhet akár még általánosított jogi értékekkel sem (általános személyiségi jog, anya önrendelkezési joga) kollízióba.

Mivel az emberi élet *ténye* alapja és feltétele a jogalanyiség (és az alanyi jogok) megjelenésének, és mivel az élet *értékteljséget* kifejező fogalom, az emberi élet totalitásához egyébként hozzátartozó jogi (rész) értékek nem versenghetnek az egésszel. Az anya személyiségi joga tehát nem korlátozhatja a magzat megszületéséhez való

jogát, mert ez a korlátozás a magzatnak mint emberi életnek az elpusztítását, azaz az élettől való önkényes megfosztását jelenti.

Az indítványokkal támadott, a terhességmegszakításról szóló jogszabályi rendelkezések *tartalmilag* ezért alkotmányellenesek [Alkotmány 8. § (2) bekezdés].

10. *Az ember élete csak egy másik ember életével konkurálhat.* Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése csak az élettől való önkényes megfosztást tilalmazza. Nyilvánvalóan nem önkényes az élettől való megfosztás, ha egymással ugyanazok az értékek versengenek, ha a jognak az *életek közötti választásról* kell rendelkeznie. Ha egy emberi élet veszélybe sodródik, s az csak egy másik élet feláldozásával menthető meg (pl. az anya élete méhen kívüli terhesség esetén a magzat megölésével), az élettől való megfosztás önkényességét az életmentési cél oldja fel. Itt a jognak *jogellenességet kizáró, azaz mentesítő okot* kell szabályoznia (amely nem jelent alanyi jogot az ölésre). A meghozandó törvényi rendezésnek ezt a nem önkényes minőséget kell szabályoznia és megfelelő jogi garanciák közé szorítania.

Dr. Lábady Tamás s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Zlinszky János alkotmánybíró párhuzamos véleménye

I.

Az Alkotmánybíróság az indítványok alapján kiterjedt vizsgálatot folytatott le egyrészt a hazai törvényhozás hagyományai, másrészt a nemzetközi jogalkotás újabb eredményei vonatkozásában. A terhességmegszakítás kérdése világszerte napirenden van az elmúlt évtizedekben, a törvényhozásokat, a tudományos világot és több más alkotmányossági jogkörrel felruházott bíróság ítélkezését is foglalkoztatta. A kérdéskör nem választható el bizonyos szociális vonatkozásoktól és nem választható el az orvostudomány és a genetikai kutatások legújabb eredményeitől sem.

Az emberi élet és személyiség védelme elsődleges feladata a társadalomnak. A jog biztosítani törekszik az élethez és emberi méltósághoz való jog minél teljesebb kiteljesedését, valamint a személyiség és döntési szabadság, értékmegragadás és -elfogadás vagy a, kár elutasítás emberi méltóságból következő szabadságát is. A jognak a társadalmi súrlódásokat csökkentő és a társadalom egészséges fejlődését segítő, ugyanakkor a társadalomban élő egyes ember személyes szabadságának és méltóságának minél tágabb körben történő érvényesülésére lehetőséget adó megoldásokra kell törekednie. Ám az indítványokban felvetett és vitatott célok nem kizárólag jogi szabályozás kérdései. Pusztán jogi szabályozással nem is oldhatók meg, nem rendezhetők kielégítő módon.

Az Alkotmánybíróság nem jogalkotó szerv, a létező Alkotmány keretei között kell az azzal ellenkező jogszabályok vonatkozásában állást foglalnia. Emellett figyelemmel kell lennie arra is, hogy a Magyar Köztársaság jogrendszere az átalakulás állapotában van. A jogalkotó szerveket a legkülönbözőbb irányú sürgős feladatok nyomasztják, ehhez képest újabb és újabb feladatokkal való terhelésük a jogalkotás minőségi munkáját veszélyeztetheti. Másrészt az Alkotmánybíróságot a törvényhozás azért hozta létre, hogy az alkotmányellenességet a jogrendszerből kiküszöbölje. Munkája során nem politikai vagy társadalmi, hanem jogi, jogegységi szempontok befolyásolják.

A művi terhességmegszakítás jogi szabályozása kétségtelenül érint az életre, az emberi méltóságra, a személy szabad döntési jogára, a házastársak közös ügyekben történő döntési jogára vonatkozó lényeges összefüggéseket, érinti az egészséghez fűződő alkotmányos jogokat, valamint az orvosok és más egészségügyi alkalmazottak lelkiismereti szabadságának kérdését is. Mindezek a kérdések törvényben szabályozandók; az Alkotmány tartalmazza az azokra vonatkozó alapelveket. A művi terhességmegszakítást rendező két támadott jogszabály és az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvénynek az ezek meghozatalára felhatalmazást adó része a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény 5. §f) és j) pontjába ütköznek, ezzel formailag alkotmányellenesek.

Indokolt, hogy az előkérdések mérlegelése során az Alkotmánybíróság ne pusztán formai okokból közelítsen a

támadott jogszabályokhoz, hanem tartalmi kérdésekre is kitérjen. A jelenlegi Alkotmányból levonható anyagi jogi elvek kifejtése a művi terhességmegszakítással kapcsolatban az indítványok és ellenvetések körében az Alkotmánybíróság feladata.

A kérdéskör eldöntése szempontjából a következő tartalmi kérdéseket tartom vizsgálandónak:

1. Az indítványozók felvetik a méhmagzat élő emberi jellegét és ebből következően emberi személyiségének jogilag elismert voltát. Utalnak arra, hogy a magzati élet törvényes védelmet élvezett eddig is, de törvényes védelmet kellene élveznie a biológia és az orvostudomány álláspontja s az e felé tartó nemzetközi szerződések alapján élő emberként az Alkotmány 56. §-a szerint mint önálló személynek, jogalanynak.

2. Az indítványok szellemében vizsgálni kellett az anya azon sokak által védett, mások által vitatott személyiségéből folyó jogát, hogy hordott méhmagzatával mint teste részével rendelkezék. Az Alkotmánybíróságnak az Alkotmány alapján és annak értelmezésével kell állást foglalnia arról, hogy van-e az anyának joga a magzat feletti rendelkezésre, illetőleg, hogy az indítványokban foglaltak szerint ezt a jogát általában vagy legalábbis családi kapcsolat esetén meg kell-e osztania a magzat atyjával.

3. Mérlegelendő az élet és emberi méltóság társadalmunkban mindenek felett álló értéke és ehhez képest az ezzel kapcsolatban időnként kollízióba kerülő, a gyermek elfogadására vonatkozó szabad személyi döntés joga.

4. Mérlegelni kell, hogy a jelenlegi jogszabályi tételes felsorolásnak a magzati élet megszakítására vonatkozó engedélyezett esetei között felsorolt szociális indikációs esetek az Alkotmány alapján elvileg elfogadhatók-e.

5. Végül mérlegelni kell, hogy a terhességmegszakítás az általános társadalombiztosítás és az egészségügyi ellátás szempontjából az egészségügyi ellátás tárgyának minősítendő-e, vagy attól elváló specifikus beavatkozásnak tekintendő.

II.

1. A határozat indokolása szerint a megsemmisített rendeletek ráutalólag eldöntik, hogy a magzat nem jogalany. Ez a döntés ugyan összefér a hatályos Alkotmány szövegével, de törvényi szintet igényelne, ezért a támadott rendeletek és a meghozatalukra felhatalmazást adó törvényhely alkotmányellenesek.

Az indokolás szerint a magzat „ember” mivoltát, ezzel jogi személyiségét elismerő értelmezés is összhangba hozható az Alkotmánnyal, de ez is - legalább ráutaló - törvényi szintet igényelne. Amíg ez a törvényi állásfoglalás meg nem történik, a magzati élet és más - anyai - alkotmányos jogok kollíziója tekintetében nem lehet állást foglalni.

2. Az első mérlegelendő jogi kérdés, hogy emberi életnek minősül-e a magzati élet, illetve jogalanynak minősül-e a méhen belüli magzat. Ha ugyanis a magzat jogi értelemben „ember”, úgy az Alkotmány 8. § (1) és 56. §-a alapján az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény 29. § (4) bekezdése szerinti jogszabályi felhatalmazás az Alkotmány 8. § (2) bekezdését sérti. A terhesség művi megszakítása és e magzat életének megsemmisítése csak az anya közvetlen veszélyeztetettségével lenne indokolható.

Természettudományos kérdés, hogy a magzat mikortól minősül embernek, potenciálisan vagy teljesen kibontakozott emberi életnek, emberi lénynek. A jog oldaláról döntendő-e, hogy ezt az alakuló vagy kialakult emberi lényt jogalanynak, személynek tekinti-e. A jogalanyiság fogalma eredetileg az emberre szabott intézmény, de nem szükségszerűen egyezik a jogalany fogalma az ember biológiai fogalmával.

Az indítványozók hivatkoznak arra, hogy a polgári jog, amidőn a megszületett embernek fogantatásáig visszamenőleg biztosítja bizonyos jogait (elsősorban vagyoni jogait, de a családból születtség jogát is), a magzatot ebben a vonatkozásban már a római jogi szabályozás óta személynek tekinti. A Ptk. szerint:

„9. § A jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg”.

„10. § A gyermek részére már megszületése előtt gondnokot kell kirendelni, ha ez jogainak megóvása érdekében szükséges, különösen, ha a gyermek és törvényes képviselője között érdekellentét van.”

A gondnok kirendeléséről az 1960. évi 11. tvr. a Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról 7. §-ában rendelkezik olyan értelemben, hogy a méhmagzat gondnokát az általa ellátott ügyben a *gyám* jogköre illeti meg.

Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése az *embernek* az élethez és emberi méltósághoz való *veleszületett* jogáról beszél. A Ptk. hivatkozott §-a szerint a méhmagzatot akkor illeti meg fogantatásától kezdve jogképesség, *ha élve*

megszületett. Az indítványozók szerint ezekből a tételekből levezethető, hogy a magzatnak „megszületni” is joga van, és aki ebben megakadályozza, az ezt a jogát sérti. Ebből következően tehát a magzat jogalany, és élete védett élet.

A bel-, külföldi jogtudomány és joggyakorlat a magzat visszamenőleges jogképességét mintegy fikcióval a születéshez kötik. Ebből a megszületésre való jog és a polgári értelemben vett jogképesség nem vezethető le hatályos jogunk szerint. A hatályos magyar jogban a magzat nem polgári jogalany. Noha függő vagyoni helyzetet eredményez a megszületendő ember visszamenőleges érdekvédelme, önmagából ebből nem következik, hogy az anyaméhben rejlő magzat a polgári jog személyiségvédelme szerint áll szemben az anyával és a terhességmegszakításnál felmerülő érdekellentétük esetén is a magzat részére gyámi jogkörben eljáró gondnok rendelhető ki. A polgári jog jelenlegi szabályaiból csak a már élve megszületett magzatra vezethető le az a jogi álláspont, hogy a szülő és születendő gyermeke között arra az esetre, ha a gyermek megszületett, vagyoni érdekellentét már a gyermek fogantatásától kezdve felmerülhetett. Maga az a tény, hogy a gondnok jár el gyámhoz hasonló jogkörben és a magzatnak nem rendelnek *gyámot*, arra mutat, hogy nem személyi gondozás igénye merül fel, hanem csak esetleges, a későbbi, születésen múltó vagyoni jogok biztosítása.

3. Nem lenne akadálya annak, hogy a törvényhozó a személyiség kezdetét, akár polgári jogi értelemben, akár általában a jelenlegitől eltérően rendezze (amint az egyházi jog is másként rendezi). A jogalkotó rendezése során figyelembe veheti az újabb tudományos eredményeket. A tudomány mai többségi álláspontja szerint az ember fogantatásától, a női és férfi ivarsejtek egyesülésétől kezdve genetikailag befejeződött egyén. Ettől kezdve emberi lény fejlődik. A genetikusan, természettudományosan meghatározott „emberismérv” az életnek nevezett egységes megbonthatatlan biológiai folyamat integráns részeként éppúgy magába foglalja a születés előtti magzati létet, mint ahogy a születéstől a halálig ívelő létezés teljes szakaszát. Biológiaiilag tehát a magzat a tudomány mai álláspontja szerint ember, genetikailag befejeződött egyed, az élő magzat élete természettudományos szemmel emberi élet.

Az Alkotmány két vonatkozó 54. és 56. §-a szerint minden embernek *veleszületett* joga van az élethez és minden ember jogképes. Azonban az Alkotmány az ember szót jogi normatív értelemben használja és nem természettudományos értelemben. A jogalkotó nyilván mérlegeli a jogalkotás során a természettudomány újabb eredményeit, azonban az Alkotmánybíróság nem jogalkotó, hanem éppen az Alkotmány tartalmát kell megállapítania. Ilyen szempontból az Alkotmány „ember” és „veleszületett” fogalmai tehát értelmezendők, és pedig a jelenlegi jogrendszerrel összhangban értelmezendők addig, amíg nem válik esetleg világossá, hogy az Alkotmány e jogrendszeren túl kívánt emelkedni, vagy a jogrendszer az Alkotmánnyal nyílt ellentmondásban van.

A jogi „ember” fogalom a jogfejlődés során - amint erre közös indokolásunk utal - nem vette át teljesen a biológiai tudományos ember fogalmat. A veleszületett fogalmat mind a polgári jog, mind a büntetőjog kategóriái az anyatesttől való elválás és nem az anyatestben való fogantatás mozzanatához kötik. A jogalkotó másképp is dönthet, de az Alkotmánybíróság az érvényes jog szempontjából ettől nem tekinthet el. Ellenkező esetben mind a Ptk. feltételeessége a magzat jogképessége a magzatelhajtás és az emberölés közötti értelmét vesztené, a jogrendszer önellentmondásba kerülne.

Az Alkotmány XII. fejezete az Alapvető jogokról és kötelességekről egyébként korunkban tételes jog volt, csaknem azonos szöveggel, az 1976. évi 8. tvr. óta, és a Btk.-val és Ptk.-val összhangban értelmezték. Alkotmányos rangra emelése a szöveg értelmén nem változtatott.

Az Alkotmány e két meghatározásában a jelenlegi jog szerint „az ember” az anyatesttől elvált, *megszületett* ember. Jogképessége minden *megszületett* embernek van, minden megszületett ember jogképes. Nem osztom azt az álláspontot, hogy az Alkotmányból nem vezethető le a magzat személyiségével kapcsolatos álláspont. Grammatikai, szó szerinti értelmezéssel az Alkotmány szövegével nem lenne ellentétes a magzatnak az „ember” fogalom alá vonása. Minthogy azonban ez az addigi magyar jogrendszer felfogását érdemben megváltoztatná, ehhez határozott, biztos kijelentés kellene. Ennek híján az Alkotmány vonatkozó helyét csak a jogrendszer egészében lehet értelmezni. Az Alkotmányban jogállam esetén nem lehet bizonytalanság vagy joghézag a tekintetben, hogy kik a jogalanyok a Magyar Köztársaságban. Ha az indítványozók azon álláspontja, hogy a mai társadalomban a magzat teljes értékű személyiségének jog általi elismerése indokolt, a törvényhozás egyetértésével találkozik, ezt pozitív törvényhozási döntés *alkotmányi szinten* teheti meg. Értelmezéssel az

Alkotmány szövege alapján ezt az álláspontot nem lehet a jogrendszerbe „belopni”. A jelenlegi magyar jogrend - az Alkotmánnyal összhangban - a magzati életet védendő értéként kezeli, de a magzatot nem tekinti jogalannak, hanem önálló, sajátos, közjogi jogtárgynak. Ezt a kifejtettek szerint a jogrendszerünk törvényi szinten (Ptk., Btk., 1972. évi II. törvény) teszi meg. Ez tehát nem előkérdés ahhoz, hogy a további kollíziók elemzése megtörténhessen.

4. Kétségtelen, hogy ebben az értelmezésben problémát jelentenek azok a magzati léteik, amelyek eleve az anyatesten kívül jönnek létre, vagy olyan szakaszban válnak el az anyatesttől, amikor még önálló biológiai funkcióik nem kibontakoztak. *Törvényhozási probléma* a lombikbébi problémája, és maga ez a lehetőség is mutatja, hogy indokolt a törvényhozónak az Alkotmány „ember” és „veleszületett” meghatározásait újragondolnia. Az Alkotmánybíróság azonban az adott jogi helyzetben csak arra az álláspontra juthat, hogy a mai magyar jog az embert születésétől, azaz világrajövetelétől tekinti jogalannak. (Csak zárójel között utalunk itt arra, hogy a magzati léte leghatározottabban emberi létnek elismerő, s ezért a magzati élet kioltását emberölésnek értékelő egyházi jog sem engedi meg a méhen belüli magzat felvételét az egyházba, azaz annak megkeresztelését.)

Amennyiben az Alkotmánybíróság arra az álláspontra helyezkednék, hogy az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében a veleszületettség a fogantatást jelenti, s ehhez képest az 56. § minden magzat jogképességét jelenti, úgy le kellene vonnia azt a következtetést, hogy a polgári jog, a büntetőjog és számos más jogág hatályos rendelkezései alkotmányellenesek. Ám amint nyilvánvaló, hogy az Alkotmány szövegezői annak idején az 54. § (1) bekezdést a halálbüntetéssel összeférhetőnek tartották, s csak más alkotmányos paragrafusok változása következtében volt egyértelműen levezethető az Alkotmányból a halálbüntetés alkotmányellenessége, ugyanígy az Alkotmány megszüvegezői a Polgári Törvénykönyv és a Büntető Törvénykönyv élet keletkezésére vonatkozó paragrafusait nem tartották az emberi jogokkal eleve ellentéteseknek. Az ezekben megfogalmazott jogtételeket egyébként számos más európai államban is így értelmezik, és az emberi jogképesség kezdetét az emberi magzatnak az anyatesttől való elválási folyamatával állapítják meg.

5. Az Alkotmánybíróság tehát az Alkotmány szövegéből és a hatályos magyar jogrendszer egészéből arra a következtetésre kell hogy jusson, hogy a magzat nem jogalany, biológiailag emberi lény, de nem alkotmányos értelemben vett „ember”. Ezért a magzatnak nincsenek önálló, személyiségéből folyó elidegeníthetetlen és sérthetetlen jogai.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az Alkotmány 54. § (1) bekezdése nem zárja ki, hogy a törvényalkotó a magzatot is emberi jogokkal ruházza fel. Ennek során azonban figyelemmel kell lennie arra is, hogy az anya és a magzat viszonya - éppen a testi összekapcsolódás folytán - speciális és arra nem lehet a két önálló személy viszonyára vonatkozó hagyományos jogi rendelkezéseket alkalmazni, szembeállításuk csak viszonylagos lehet és mindenképpen egyedi - törvényi szintű - rendezést igényel.

6. Egyébként, éppen az emberi méltóság szempontjából, meggondolandó annak következetes jogi keresztülvezetése, hogy a törvényhozó a méhmagzatot „embernek”, azaz önálló jogalannak minősítse-e. Ez esetben ugyanis valóban gondoskodni kellene arról, hogy ezt az önálló jogalanyt - az őt hordozó másik jogalannal szemben is - védelmébe vegye a társadalom, jogaik összeütközése esetére a magzatnak képviselőt és jogvédelmet biztosítson, ehhez pedig a magzatvédelem feladatával törvényben megbízott szervnek első lépésként hivatalból meg kellene győződnie a magzat létezéséről. A régi jogok, amikor „az anya részének” tekintették a magzatot, azzal korántsem biológiai álláspontot rögzítettek. A legrégebbi babiloni törvények is az anya által hordott, önállóan sérthető „élőként” kezelték a magzatot harmadik személy behatása esetén. Attól viszont óvakodtak, hogy anya és magzata közé „jogviszonyt” alapítsanak - hiszen már a családi belső kört is egységesnek ítélték jogilag, s egyes családtagok egymás közti viszonyát csak erkölcsileg szabályozták. Ma sem kockázatmentes - a magzat „individualitásának” gyarapodása ellenére - ennél tovább lépni. A családi belső körbe való ehhez szükséges adminisztratív, mesterséges, állandóan ismétlődő behatolás a családi intim szférára vonatkozóan nagy veszélyt jelentene, nemcsak az anyák, hanem a gyermekek vonatkozásában is. Ez esetben az „orvosság” valószínűleg többet ártana, mint amennyit nyerni lehet általa. A törvényhozónak ilyen döntés esetén rendkívül gondosan kellene mérlegelnie, hogy az anya emberi méltósága meddig és milyen körülmények között engedi meg az önálló magzati jogalanyiség összes következményeinek jogalkotási szinten való levonását. Jogvédelemmel az anyai szeretet aligha pótolható.

III.

1. Eldöntendő kérdés, hogy a művi terhességmegszakításhoz való jog következik-e az anya személyi jogaiból. A 76/1988. (XI. 3.) MT rendelet 1. §-a a terhes nőnek alanyi jogot biztosít a terhesség művi megszakítására. Az indítványok szerint az anya személyi joga itt a magzat *személyi* jogával kerül kollízióba.

A művi terhességmegszakítás intézményét védő érvek általában az anya személyiségéből és emberi méltóságából vezetik le azt a sérthetetlen személyi jogot, hogy az anya szélsőséges kifejezés szerint „saját teste felett rendelkezék”, enyhébb megfogalmazás szerint szabadon döntsön afelett, hogy szül-e egyáltalán gyermeket, mikor szül, kitől szül és hogyan szül. E jogok legtöbbje jellegénél és megvalósíthatóságánál fogva csak elutasításhoz való jogot jelenthet, aktív alanyi jogot már csak azért sem, mert általában csak más ember alapvető rendelkezési jogaival kapcsolódóan érvényesülhet.

Az Alkotmány 8. § (2) bekezdése szerint alapvető jogokra és köteleességekre vonatkozó szabályokat törvény állapíthat meg, és alapvető jog lényeges tartalmát törvény sem korlátozhatja. Az anyának az Alkotmány 54. § (1) bekezdésén alapuló, szélesebb értelemben vett szüléshez való joga, amelybe beletartozik mind a szülés, mind a nem szülés joga is, vitathatatlanul az alapvető jogok közé tartozik. Ennek lényeges tartalmát törvény sem korlátozhatja. Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlata szerint [2/1990. (II. 18.) AB, 20/1990. (X. 4.) AB, 7/1991. (II. 28.) AB határozatok] az állam akkor nyúlhat az alapvető jog korlátozásának végső eszközehez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos célok védelme más módon nem érhető el; a korlátozás csak olyan mértékű lehet, amilyen ehhez feltétlenül szükséges és következményében előre látható. Az egyes embernek az élethez és emberi méltósághoz való joga olyan jogosítvány, amelyet az állam jogszabályok útján biztosít minden ember számára, s nem csak magával az állammal szemben garantálja az alapvető jog védelmét emberi jogként, hanem más személyekkel szemben is személyi jogként.

Ehhez képest az anya szüléshez, vagy a szülés megtagadásához való alapvető jogát más alapvető jog védelme vagy érvényesülése, illetőleg más alkotmányos cél védelme érdekében lehet az Alkotmány 8. § (2) bekezdés korlátai között törvénnyel rendezni, esetleg korlátozni.

2. Kollízióba kerülhet a magzati élet védelme az anya emberi jogaival akkor is, ha a magzat nem joganany?

Ennek eldöntéséhez mérlegelni kell, van-e az államnak alkotmányos kötelezettsége az élet védelmére, előfeltételeinek biztosítására, az egyének alanyi jogaitól független tárgyi kötelezettségként. Ha ugyanis az élet létfeltételeinek biztosítása, védelme alkotmányos cél, e cél elérése érdekében a művi terhességmegszakítás tilalma vagy korlátozása elengedhetetlen, a törvényhozó erre vonatkozó intézkedése nem alkotmányellenes.

a) Abban a vonatkozásban, hogy a magzat emberi élet, a tudomány álláspontját el kell fogadni. Azok az érvelések, amelyek szerint a magzat az anyatest része és a magzat élete az anya élete, tudományosan megdőlték. A tudomány szerint a magzat nem az anyatest része, hanem az anyában létező önálló lény, ha biológiai függésben is áll az anyától, és a magzat élete az anya életétől elkülönült élet. Az anya élete nem fogatkozik meg azzal, hogy a magzat megszületik, nem is növekszik mennyiségileg azzal, hogy az anya gyermeket fogan, hanem minőségileg változik a nő helyzete akkor, ha gyermeket hordoz, ahhoz képest, ha nem hordoz gyermeket.

Az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében az emberek személyiségileg biztosított élethez való joga (amely egyébként nem is annyira jog, mint inkább a jogok alapja és eredője, s az emberi személyiség védelmében teljesebb ki) csak az élettel kapcsolatos alkotmányos feladatok egyikét rögzíti. A jogrendszer egésze, s ennek élén az Alkotmány *az életet általában* is értékeli és védi, ez az Alkotmány 8. §-a mellett még egy sor más tételéből (Alkotmány 54. §, 67. §, 70/D. § stb.) következik. Az államnak kötelessége *az emberi élet objektív védelme*. Ez a kötelesség nem személyhez fűződően, hanem általában terheli az államot és a társadalmat, s kötelezi mindazon intézkedéseknek megtételére, amelyek az adott társadalom körülményei között az emberi élet védelme szempontjából optimálisan elvárhatók. Ez tehát nem alapjog, hanem programszerű védelem, mint a környezet védelme vagy az ifjúság védelme, de a jogalkotónak és az egész államrendnek nem kevésbé kötelessége.

Az eddigi magyar jogrendszer egészéből megállapítható, hogy a meg nem született magzatot a jog szempontjából nem tekintették személynek, azaz jogananyának, de levezethető a hatályos magyar jogból az is, hogy *a magzati életet védendő emberi életnek*, értéknek tekinti. Ez egyébként megegyezik a társadalom századok óta következetesen vallott erkölcsi felfogásával, és mint ilyen került bele a jogrendszerekbe. A magzati élet tehát nem hordoz ugyan jogananyiságot, de védett, mégpedig kiemelten védett jogtárgy a társadalomban. Erre mutat a

büntetőjog tilalma a magzati élet megszakítása vonatkozásában, erre mutat az Alkotmánynak több, terhes anyát védő rendelkezése is, de erre mutat a szociális jogalkotás egy sor más rendelkezése is, többek között éppen az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény idézett szakaszai. A jogrendszer kiemelten védi a terhes anyán keresztül a magzatot, iparkodik egészséges fejlődési körülményeit biztosítani és módot adni arra, hogy megszületve jogalannyá, jogi értelemben vett emberré váljék.

Az emberi életet senkinek sincs joga kockáztatni, veszélyeztetni. A jogrendszer egy sor intézkedéssel védi nem az csak adott ember egyedi életét és méltóságát, hanem általában az emberek életét, egészségét és méltóságát, és korlátozza az ember mint jogalany személyes rendelkezési lehetőségét, szabadságát, más emberek életének potenciális biztonsága és megóvása szempontjából. A jogrendszer illetően objektív értékvédő rendelkezései nem minősülnek az Alkotmány 8. § (2) bekezdésébe ütköző, az emberi méltóság lényeges tartalmát torzító és korlátozó rendelkezéseknek, mert az ember önálló rendelkezési lehetősége addig tart, amíg más ember jogát nem sérti vagy más alapvető értéket nem veszélyeztet. A fentiek szerint *a magzat élete jog által védendő emberi élet*.

b) Az emberi élet társadalmi értéként való védelme és az anya emberi méltósága közötti összhang csak úgy valósítható meg, hogy az anyának korlátlan szabad döntési joga van abban, *kíván-e gyermeket elfogadni*. Ha egyszer az anya szabad aktusa révén a gyermek létrejött, mégha az aktus célja nem is erre irányult, és akár eshetőlegesen sem volt ez a lehetőség kellően megfontolva, az élet feletti rendelkezésre az anya emberi méltóságából már nem lehet következtetni. *A megfogant magzatkihordása, megszületése az anya emberi, erkölcsi kötelessége*. A jog erkölcsi kötelesség teljesítését jogi kötelességgé emelheti. Az ilyen tételes rendelkezés nem lenne ellentétes az Alkotmány szövegével, de jelenlegi alkotmányunkból és tételes jogunkból e kötelesség csak eshetőlegesen vezethető le [az Alkotmány 54. § (1) bekezdésének, a Btk. 169. §-ának és az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény 29. § (4) bekezdésének összevetésével], tehát törvényhozói döntést igényelne. Abban az esetben, ha a törvényhozó a magzatot emberként szabályozná, úgy a hagyományos jogalkotói logika szerint a mesterséges terhességmegszakítást büntetőjogilag minden esetben szankcionálni kellene és csupán az anya és a magzat életének kollíziója adhatna alapot a büntethetőség kizárására. Az anya és a magzat speciális viszonya miatt azonban a jogalkotónak e területen is speciális szabályozás kialakítására indokolt törekednie. A művi terhességmegszakítás tiltása ugyanis nem áll meg annál a jogi döntésnél, hogy az egyén személyes cselekvési szabadságát más érdek miatt korlátozza, hogy valamit tilt; ez a tilalom egyúttal szükségszerűen „tevésre”, a magzat hordozására és megszületésére is kötelez, ezzel oly fokban rendeli egy ember életét, személyiségét más érdek szolgálatára, amire *nincs társadalmi analóg helyzet*.

c) Külön kérdésként merül fel, hogy alkotmányos-e tartalmilag a 76/1988. (XI. 3.) MT rendelet (a továbbiakban: MTr.) 2. § d) pontjában foglalt szabály: hogy abban az esetben, ha az anya fogantatáshoz vezető aktusa nem volt szabad, hanem kikényszerített, nem folyik-e az anya emberi méltóságából annak a döntésnek a szabaddá tétele, hogy az aktus eredményét megtartja és kihordja-e. Amennyiben a szülés szabadságát a nő lényeges, tartalmában korlátozhatatlan emberi jogának tekintjük, úgy legalábbis egy eshetőleges elfogadó szabad döntésnek e vonatkozásban helyt kell adnunk, és ha nyilvánvalóan kikényszerített aktus következménye a terhesség, nem minősíthető alkotmányos szempontból eleve jogellenesnek az anya ezt követő negatív döntése. A törvényhozó pozitív rendelkezésén múlik, hogy ebben az esetben az anyai döntést milyen határok között és milyen feltételek mellett teszi lehetővé. Ennek során mérlegelnie kell az anyaság, mint a nő emberi méltóságából folyó alapvető jog kollízióját az általános védelem tárgyát képező magzati élettel szemben.

d) Általánosan elfogadott jogelvnek tekinthető, hogy emberi élet felett senkinek sincs rendelkezési joga. (Emberi élet nem lehet tulajdon tárgya! A magzat, ha jogtárgynak minősítik is, nem forgalom tárgya.) Az anyának tehát nemcsak hogy - amint az abortusz korlátlan lehetőségét védők állítják - kizárólagos joga nincs a testében rejlő magzat felett rendelkeznie, hanem semmilyen rendelkezési joga nincs felette. A magzat élete emberi élet, mint ilyen érték, és afölötti rendelkezést sem anyatesten belül, sem anyatesten kívül tárgyként, tulajdonként a jog nem biztosít.

Minthogy az anyának nincs a magzat felett rendelkezési joga, nincs olyan jogi parancs sem, amely e rendelkezési jog megosztását az apával előírhatná. A magzati lét feletti negatív rendelkezés, tehát *a magzat megtartása vagy elvetése feletti rendelkezés alanyi jogként sem az apát, sem az anyát nem illeti meg*.

Új szabályozás során a törvényhozó az Alkotmány 8. § (1) bekezdése, 66. §-a, 67. §-a és 70/D. §-a együttes értelmezéséből nem rendezheti a kérdéskört a magzati élet védelmének teljes feladásával; nem teheti a művi

terhességmegszakítást csupán az anya vagy a szülők korlátlan döntésének függvényévé. Az ilyen törvényi szabályozás ellentétes lenne a hatályos Alkotmánnyal. Minthogy a jelenlegi szabályozás és az ennek alapján kialakult gyakorlat közel áll ehhez a szélsőséges nézethez, alkotmányossága tartalmilag is megkérdőjelezhető.

3. Mennyiben lehet alkotmányos a terhesség művi megszakítása?

Hatályos jogunkból levezethető a nő emberi méltósága alapján a gyermekvállaláshoz való jog alapvető jellege és nem vezethető le a magzat jogilag értelmezett személy mivolta. Ám ha egy nő szabad aktus következtében gyermeket fogan, ennek eshetőleges létével előre számolnia kellett. Ez esetben a társadalmat terhelő, az Alkotmányban kifejeződő, az emberi élet védelmére vonatkozó objektív jogi kötelezettség az anyának a megfogant magzat megszületésére vonatkozó erkölcsi köteleességeként érvényesül. Az állam kötelezettsége a terhes anyák társadalmi szinten való megfelelő támogatása és védelme, ez az Alkotmány 66. § (2) bekezdéséből, 67. § (1) bekezdéséből, 70/D. §-ából egyenesen levezethető, de az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény 29. § (1) és (2) bekezdéséből is következik.

A szociális indikációjú művi terhességmegszakítás jelenlegi szabályozása olyan társadalmi szemléletet eredményez, amely a szülőket, elsősorban az anyát, mintegy felelőssé teszi a társadalmi gondot, terhet jelentő gyermek megjelenéséért, hiszen ő vállalta, vagy ők vállalták; a vállalásból folyó köteleességük a szociális terheket is vállalni, s a társadalomnak „hálával tartoznak” azért, ha az ezeket enyhíti.

Az Alkotmánnyal olyan törvényi rendezés állna összhangban, amely elismeri a gyermek életének alapvető értékét az egész társadalomszempontjából. A gyermeket vállaló szülő fokozott szociális támogatásra, anyagi és erkölcsi támogatásra alanyi jogot formálhat. Azt nem kegyként, hanem a társadalmi lehetőségek határai között alkotmányos jogon, olyan fokban kell kapnia, hogy a piacgazdaságban mind a gyermeket vállaló szülő, mind a születendő, illetve megszületett gyermek esélyegyenlősége biztosított legyen. A családi esélyegyenlőség egyenértékű elv az egyéni érvényesüléshez és önmegvalósításhoz szükséges esélyegyenlőség elvével, ennek a törvényhozás pozitív rendelkezéseiben meg kell nyilvánulnia. (Alkotmány 66-67. §.)

Jelenlegi társadalmi viszonyaink között nem lehet vitatni azt a tényt, hogy létezhetnek olyan helyzetek, amikor egy nő részére gyermek vállalása komoly társadalmi problémákat vethet fel. Ezek lehetnek *a)* egészségi jellegűek, *b)* lehetnek a társadalmi helyzetből adódóak és nehezíthetik nem csak *c)* az anya, hanem *d)* az anya családjának anyagi helyzetét is. Ilyen esetekben az anya élethez, egészséghez, társadalmi boldoguláshoz való vitathatatlan joga ütközik az élet védelmének az anya részéről is fennálló erkölcsi köteletségével és az államnak minden emberi élet védelmére irányuló közjogi köteletségével. E kollíziót a törvényhozónak körül kell határolnia és adott esetben meg kell kísérelnie az ütköző érdekek közötti mérlegelést.

a) A mérlegelés legkönnyebb esete, ha a gyermek élete közvetlenül veszélyezteti az anya életét. Erre utal, bár jóval többet enged, az MTr. 2. § *a)* pontja. Ilyen esetben élet védelmével kapcsolatos jogok kollíziója miatt a veszélyhelyzet minősítése orvosi kérdés, a választás az anya részéről emberi lehetőség, és bármilyen irányban történik is, nem minősíthető jogellenesnek. Nem is indokolt, hogy a jogrendszer ennek rögzítésén túl kifejezett orvosi szakkérdésekben kategorikus véleményt nyilvánítson. Az anya élete érdekében a magzat élete feláldozható.

b) Nehezebb a kérdés akkor, ha a magzati élet védelmének kötelezettsége az anya *egészsége védelmének* kötelezettségével, illetve jogával kerül kollízióba [MTr. 2. § *a)* pont]. Az egészséget ebben az esetben a jogrendszerek és bírói gyakorlatok általában tág értelemben értékelik, a teljes lelki és testi épséghez való jogot értik alatta. Adott esetben még orvosi módszerekkel sem könnyű, jogi eszközökkel pedig szinte lehetetlen eldönteni, hogy a keletkező élet az anya egészséges létét veszélyezteti-e és milyen mértékben. Mindenesetre a jogalkotónak, tekintettel arra, hogy az élet teljes megsemmisítése értékelendő az egészséges élet veszélyeztetéséhez viszonyítva, pozitív döntéssel kell szabályoznia álláspontját abban a vonatkozásban, hogy az orvosi döntés szabad-e és milyen határok között, ha az anya a maga egészsége védelmében kíván magzati életet orvossal megszakíttatni. Ebben a kérdésben egyrészt az anya erkölcsi felelőssége, másrészt az orvos szakmai, valamint etikai felelőssége áll fenn, a jogalkotónak csupán a szándék megvalósulásának szabadságát és a felelőség jogi érvényesítését kell általa jónak látott határok között korlátoznia vagy lehetővé tennie, feloldva az élet védelmének az Alkotmány 54. §-ából és az egészséghez való személyes jognak az Alkotmány 70/D. § (1) bekezdéséből adódó kollízióját.

c) Kétségtelen, hogy adott esetben egy nő életében és társadalmi helyzetében komoly érvényesülési és életviteli

nehézségeket okozhat, a szociális körülmények és kapcsolatok döntő változásához is vezethet gyermeke születése. [Erre kívánt megoldást adni az MTr. 2. §c), e)-i) pontja.] *A szociális érvényesüléshez való emberi jog azonban már semmiképpen sem minősíthető olyan alapvető emberi jognak, amelynek érdekében emberi életet kockáztatni szabad.* A társadalomnak abban az irányban kell kifejtenie oktató és nevelő tevékenységét, hogy az anyáknak gyermekük révén ne társadalmi hátránya, hanem előnye keletkezzék. Mindazonáltal az ilyen lehetőségek hátrányos volta nem szüntethető meg egyik napról a másikra.

Álláspontom szerint az Alkotmányból levezethető, hogy az élet védelme előjogot élvez az élet szociális minőségének védelmével szemben, noha az Alkotmány 66. § (1) bekezdése és 70/E. §-a az anya részére ez utóbbit is biztosítja és védi. A törvényhozó döntheti el, hogy ilyen esetekben az erkölcsi és emberi kötelezettség vállalását megtagadó anyát felelőssé teszi-e vagy felmenti és milyen határok között. Az élet védelmének állami kötelezettsége arra szól, hogy a hátrányokat a minimumra törekedjék csökkenteni, viszont a határokat inkább szűken vonja meg, ha kíván is a művi terhességmegszakításra ez okból ilyen lehetőséget teremteni.

d) Végül kétségtelen, hogy mai társadalmunkban a többgyermekes családok, minden társadalmi védelem ellenére, nehezebben érvényesülnek és élnek, mint az egyedülállók vagy gyermektelenek. Ezt veszi figyelembe az MTr. 2. § g) és j) pontja. Bár alkotmányos célként van kimondva a család és az ifjúság védelme (Alkotmány 67. §), ennek teljes körű érvényesülése nemcsak jogszabály kérdése, hanem társadalmi-gazdasági kérdés, amely felé ugyan haladni kell, de a célt a társadalom nyilván csak bizonyos idő alatt tudja elérni.

Ehhez képest a törvényhozónak mérlegelnie kell, hogy az Alkotmányban kétségtelenül előjogot élvező emberi élet védelme a magzat vonatkozásában, mennyiben kerülhet kollízióba az anya, esetleg a házaspár és már meglévő gyermekeik anyagi jólétre való törekvésével. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az utóbbi, szociális biztonsági kérdéseket a nőnek és a családnak a gyermek vállalása előtt kellene mérlegelnie. Anyagi szempontok alapján történő művi terhességmegszakítás szabaddá tétele semmi esetre sem tekinthető alkotmányos jognak. (Az anyagi szempont legfeljebb bizonyos szűk határok között mérséklésként értékelhető az élet egyébként kötelező védelmével szemben.) Tekintettel az anya biztosított lelkiismereti szabadságára, nem feltétlenül büntető törvénynek kell őt erkölcsi és emberi kötelezettségeinek teljesítésére szorítania; ám az élet védelme és a terhes nő egészségének kockázata is arra kellene hogy indítsák a törvényhozót, hogy itt ne a művi terhességmegszakítás korlátait lazítsa, hanem a gyermek vállalásával kapcsolatban jelentkező anyagi és szociális terhek viselésének könnyítése irányába lépjen.

e) Jelenleg az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény 29. § (1) bekezdésének szövegéből levezethető a lehetőség a terhesség megszakítására a terhességmegszakításról rendelkező MTr. 2. § b) pontja szerint a magzatnál fennálló súlyos várható egészségkárosodás esetére. Ebben a kérdésben a törvényhozónak ugyanis állást kell foglalnia. A várható genetikai károsodás a terhesség művi megszakítása lehetőségének szociális vagy anyagi indokból történő megadásánál szempontként mérlegelhető. Az Alkotmányból azonban levezethető, hogy általában a károsodott egészségű életet is védelemben kell részesíteni. A társadalomnak a beteg gondozásának terheit az élet védelmének általános kötelezettségéből és az emberi lény iránti általános tiszteletből el kell vállalnia, minden egyéb megoldás beláthatatlan ellentmondásokhoz vezetne. Ebből azonban nem feltétlenül következik, hogy az ilyen terhek viselésére az adott esetben érintett családot törvényi szinten kötelezni kell. A társadalomnak meg kell teremtenie azokat a lehetőségeket, amelyek mellett az egészségében sértett vagy veszélyeztetett, esetleg a normális életfunkciókra nem alkalmas emberi élet is az emberi méltóságnak megfelelő körülmények között védhető és gondozható legyen. Ha ezt a család erkölcsi felelőssége tudatában vállalja, az áldozat hordozását a társadalomnak megfelelően meg kell könnyítenie. Ha a család erre a vállalásra képtelen, alkalmatlan vagy nem hajlandó, a társadalomnak a sértett emberi lény gondozását megfelelő intézményes keretek között biztosítania kell. Esetleg, ha a család döntése csak kényelmi szempontokon, vagy anyagi előnyökre való törekvésen alapul, az ezzel kapcsolatos anyagi terhek megfelelően átháríthatók rá. Ezek azonban mind pozitív törvényhozói döntést igényelnek, az emberi élet általános, alkotmányból folyó védelme és a megszületett emberi lény egyedi méltóságának személyes korlátozhatatlan védelme figyelembevételével.

4. A társadalombiztosítás és az egészségügyi ellátás körében a művi terhességmegszakítást tételes szabállyal kell minősíteni. Nyilván lehetnek esetek, ahol a terhességmegszakítás az anya életvédelme, egészségvédelme szempontjából elengedhetetlen. Elképzelhetők olyan esetek is, amikor a terhességmegszakítás nem egészségvédelmi indítékból kerül végrehajtásra. Az utóbbi esetek az általános társadalombiztosítás keretébe

elvileg nem tartoznak bele, és a törvényhozó tételes rendelkezésén múlik, hogy az ezzel kapcsolatos anyagi terheket hogyan szabályozza. Mindenesetre ebben a vonatkozásban is törvényi szinten kell rendelkezni, mert a kérdések lényeges emberi jogokat érintenek.

Dr. Zlinszky János s.k.,
alkotmánybíró